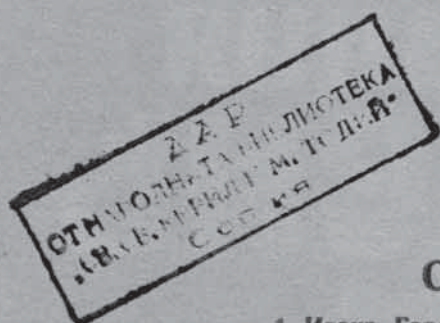

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Съдържание:

1. Иванъ Гарвановъ — отъ М. Матовъ.
2. Една печална тридесетгодишнина — отъ Кирилъ Младеновъ.
3. Василъ Чекаларовъ „гръцки андартинъ“ — съобщава: Скендеръ Бей.
4. Дуко Тасевъ — отъ М. К. Дамяновъ.
5. Училищното дѣло въ гр. Скопие и скопската околия презъ 1911/912 учебна година — отъ Ил. Ивановъ.
6. „И кауркитѣ станали комити“ — отъ Хр. Настевъ.
7. Положението — отъ Хр. Д. Бръзицовъ.

Съобщава се на членоветѣ на благотворителната посмъртна каса при Илинденската организация, че на 16. VI. 1937 г. почина Александъръ Пешевъ отъ Пловдивското дружество и на 19. XI. 1937 г. почина Захария Ю. Шумлянска отъ Софийското дружество. Съ тѣхната смъртъ касата има 140 и 141 смъртни случаи. Преду-преждаватъ се всичкитѣ членове на касата, които не сж платили до смъртния случай 141 включително, да побързатъ да направятъ това, за да се считатъ редовни.

Отъ Ржководното тѣло

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редаторъ: КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ

Редация и администрация: ул. „Пиротъ“, № 5, телеф. 2-19-32

Годишен абонаментъ за Царството — 120 лв., за Европа — 200 лв., за Америка — 2 долара. Отдѣленъ брой 15 лв

Списанието е одобрено отъ Министерството на Народн. Просвѣщение съ окръжно № 40.358 отъ 28 XI 1933 г.

ILLUSTRATION „ILINDEN“ Rédaction et administration: rue „Pirot“, 5. — Sofia, Bulgarie

Иванъ Гарвановъ

Баща му е билъ убитъ отъ турцитѣ при влизането на Сюлейманъ Паша при Стара Загора, а той се е спасилъ съ майка си и малкия си братъ въ бѣгство къмъ Габрво. Училъ се е въ родния си градъ и въ Пловдивъ, дето презъ 1888 г. завършва реална гимназия. 1893 г. свършва въ София висше училище, а после заминава въ Виена да продължи образованието си по физика. Тамъ е работилъ въ кабинетитѣ на видни професори. Отъ Виена, когато се завърналъ въ Ст. Загора, съгласили го да стане учителъ въ Солунъ по физика, въ гимназията.

Първата година 1894—95 г. е билъ предаденъ само на учителската си работа. Презъ 1896 г. въ Солунъ се среща съ Даме Груевъ, съ когото сж били съученици въ висшето училище. Даме искалъ да го посвети въ революционната организация, а Гарвановъ отказва. Отъ тогава Гарвановъ заема противно становище и се присъединява къмъ новооснованото „Братство“ и се противопоставя на Вътрешната Организация. Отъ многото срещи и съприкосновения съ политическитѣ лица той се усъвършенствува като активенъ борецъ и се убеждава, че централния комитетъ на В. М. Р. О. не мисли никакви прибързани акции за възстание, съ което се доближава до разбиранията на В. М. О. Р. О.

Следъ нѣколко срещи между хората на братството и В. М. О. Р. О., дожда се до убеждение братството да преустанови своята дей-остъ, а членоветѣ му да се присъединятъ къмъ В. М. О. Р. О.. Много случай: Солунската афера презъ януарий 1901 година, убийството на учителя Гановъ, при което той самъ присъствувалъ и пр., сж го направили да гледа смъртта въ очитѣ. И отъ тогава става членъ на Централния комитетъ, където изигра грамадна роля за подготовката на Илинденското възстание. Той е председателствувалъ конгреса въ края на м. декември 1902 г., въ който се взе решение за Илинденското възстание.

Аферата въ Солунъ — 29 априлъ 1903 г. — следъ атентатитѣ на парахода „Гвадалкивиръ“ и Отоманската банка повлече и Гарванова въ затворъ

съ присжда 101 г., и биде изпратенъ на заточение. Следъ Илинденското възстание дойде амнистия и Гарвановъ се прибра въ България.

Като голѣмъ активенъ деецъ, запознатъ съ всички дѣла на В. М. О. Р. О., той влѣзна въ кръга на ръководнитѣ сили отъ Македонската емиграция въ София. Най-добре ее разбираше съ хората на Даме Груевъ и Хр. Матовъ. А крайнитѣ лѣви, крилото на Сандански и нѣкои други единици въ София, като Сарафовъ, Тюфекчиевъ, той не можеше и да ги търпи.

Презъ 1907 г. бѣше настъпило въ София едно безначалие въ представителството на В. М. О. Р. О., отъ което се бѣха образували три групи. Въ сжщото време ние въ Битоля, като най-отдалеченъ окръгъ, чувствувахме тягостъ най-вече. Презъ туй време (ако се не лъжа пролѣтътъ априлъ сжщата година) ние бѣхме въ Битоля — Павелъ Христовъ, Пандо Кляшевъ и пишушия — като членове на окръжния комитетъ. И решихме да направимъ единъ сондажъ въ София, дали не

би било възможно да сближимъ непримиримитѣ две крила: Сарафовото и Дамевото. За тази целъ писахме всѣки отъ насъ до свои близки: Кляшевъ до Сарафова, Павелъ до Гарванова, азъ до брата ми Христо, съ молба да ни отговорятъ, дали биха могли да работятъ и тримата заедно, ако бихме ги опълномощили като представители на окръга, като бѣхме увѣрени, че и другитѣ окръзи — Солунъ, Скопски, Струмишки — ще ни подкрепятъ бързо, а за Сърския самитѣ тѣ да се погрижатъ да го привлечатъ. И за голѣма наша радостъ въ едно кратко време получихме известия съ положителенъ отговоръ и веднага изпратихме пълномощно до всѣкиго поотдѣлно подписано и отъ тримата ни.

Съ това Гарвановъ наново изпъкна като ръководител и голѣма фигура въ организацията. Но тѣ не можаха да привлечатъ сѣрчани, отъ което последва убийството на Сарафовъ и Гарвановъ.

Гарвановъ остави силни спомени съ своето зрѣло и кораво държане за принципитѣ на Вътрешната организация. Макаръ и да бѣ роденъ въ стара

България, той се привързва към нас и към каузата ни като истински макед. българинъ.

За Гарванова могат да кажат неговите другари от Солун много повече: нища за неговата делност и доблестното му държане въ Солунъ, както въ братството, което той разтури, така и въ

вътрешната организация, където той се е държалъ много смело, като истински водач и революционеръ.

Поклонъ предъ неговите останки и предъ неговия образъ, който увъковчаваме чрезъ календара „Илинденъ“ 1938 год.

М. Матовъ

Една печална тридесетгодишнина

Какво остава за нас младите, които не сме се родили въ годините за борби и подвизи, освенъ да се възхищаваме на проявения героизъмъ, да се опияняваме отъ идеализма и да благоговеемъ предъ дадените жертви отъ нашите предци.

Презъ м. мартъ т. г. се навършиха 30 години отъ една кървава трагедия, разиграна между с. Цаконе и градчето Сжботско въ областта Мегленъ, на централна Македония. Ето единъ добър поводъ,

лата: Кронцелово 1866 г., Тушимъ 1879 г., Бизово 1882 г., Пожарско 1883 г., Долно Родиво 1885 г., Струпино 1883 г., Цаконе 1837 г., гр. Сжботско 1890 г., Сборско 1893 г., Лъсково 1893 г., Луковецъ и Поченъ 1904 г., Горно Родиво 1906 г., Тодорче, Църнешево, К-стурино, Вълчище, Тресино, Поляне и Капиняне 1909 г., та къмъ 1909 г. въ цялата област има 21 основни училища и едно класно училище въ гр. Сжботско. Числото на учениците

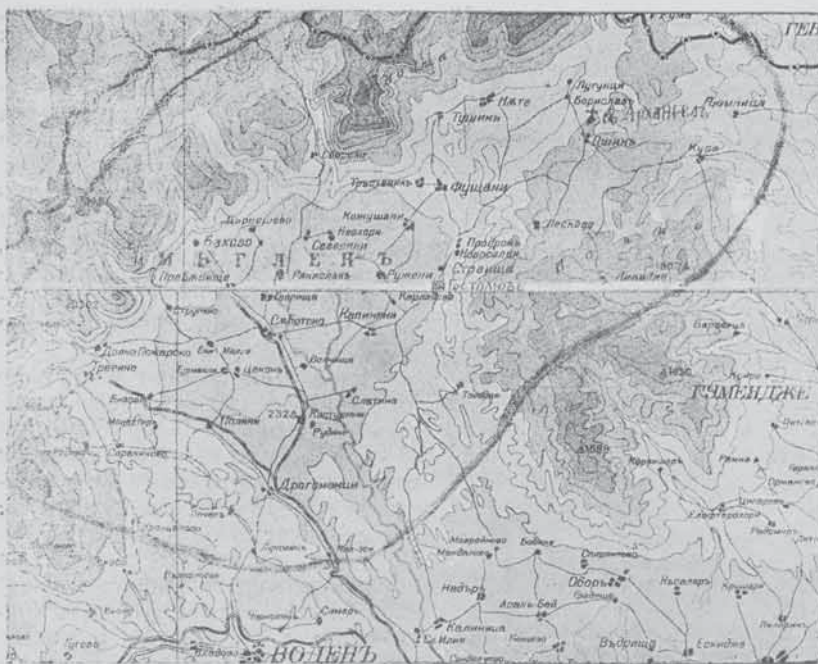
вълиза на 1026—750 м. и 276 ж. Учители има 32. Църкви, въ които се служи по църковно-славянски, 20, свещеници 26¹). Може би за една област отъ 51 селища съ население възлизаше на 48 728 души ще се види малко това, което бѣ направено. Но като се знае, че българите християни живѣха прѣснати между мухамеданите, възлизали на 27,480 д. и власитѣ—9370 — може да се прецени какви усилия сж употребени, до като въ всѣко острѣче отъ българите се създаде огнище за просвѣта.

Центърътъ отъ гдето се направляваше просвѣтното движение бѣ гр. Сжботско, който презъ 1906 г. бѣ превърнатъ въ околийски (казалийски) центъръ на така наречената Караджаабатска кааза. Въ тази кааза съ изключение на селата Лъсково и Тушимъ влизаха всички селища, които географски спадатъ въ областта Мегленъ. Въ 1907 г. въ Сжботско бѣ учредена и българска църковна община.

Всрѣдъ градеца се издигаше двуетажна съ 8 стаи сграда, въ която се помѣщаваха училището и общината. Учители бѣха Симеонъ Михайловъ, завършилъ бѣлг. гимназия въ Солунъ, Фания Филева отъ гр. Охридъ и Георги Аладжовъ отъ с. Зарово. Опитътъ на грѣцката пропаганда да спре развоја на така развиващото се бѣлг. просвѣтно дѣло оставаше безуспѣшенъ, при все че разпрѣснатостта на българския етнически елементъ позволяваше да се цепятъ части отъ него. За тѣхъ оставаше едно срѣдство за отпоръ срещу българщината — терорътъ, който презъ 1907 год. достигна своя връхъ.

До тая година Сжботско нѣмаше своя църковна сграда и християните бѣха принуждавани да се черкуватъ въ близкото село Цаконе. На 10 мартъ Симеонъ Михайловъ, председателятъ на общината Иванъ п. Антоновъ и др. селяни отиватъ да се черкуватъ въ Цаконе като презъ нощта оставатъ въ дома на Иванъ Цакончевъ. Грѣцките андрати,

Сведенията сж събирани по архивата на Екзархията, запазена въ св. Синодъ.

Мегленъ

възпоменавайки паметта на пионерите на българската просвѣта всрѣдъ българщината въ Мегленско да хвърля и единъ погледъ върху просвѣтното движение въ тази покрайнина.

Началото на българския църковно-училищенъ животъ въ Мегленско се слага къмъ 1865 година, когато за пръвъ пътъ българско училище се открива въ с. Саракиново. Жителите на това село винаги сж се отличавали съ голѣма отзывчивостъ къмъ всички културно-просвѣтни почини. Все около тая година въ църквата тукъ се въвежда и църковно-славянско богослужение. На опита на грѣцкия владица да внуши на селяните, че не е простено въ църквата да се пѣе и въ училището да се учи по български, саракинци отговорили, че сжщо не е простено грѣци да взематъ български пари, да влизатъ въ българско село и българска църква. Примѣрътъ на Саракиново бива последванъ и отъ останалите български села. Или за по-нагледно, български училища се откриватъ последователно въ се-

на които бѣ възложено да сломятъ бѣлг. църковно училищно дѣло, изглежда схващатъ удобния случай да лишагъ общината отъ нейнитѣ ръководители. Презъ нощта пращатъ единъ стражаръ да покани гостуващитѣ въ Цаконе да дойдатъ по бърза работа въ Сѣботско. Симеонъ Михайловъ, Ив. п. Андоновъ, самиятъ стопанинъ Иванъ Цакон-

чевъ и още четирима селяни тръгватъ. Край селото обаче, ги посрѣщатъ андартитѣ и мѣченически ги избиватъ.

Пролѣтата кръвъ край Цаконе не спрѣ развоя на църковно-училищното дѣло въ Мегленско. Но то изгуби най-добритѣ сторонници на това дѣло, предъ чиято паметъ се покланя Кирилъ Младеновъ

Василь Чекаларовъ (грѣцки андартинъ)

Благодарение готовността на нашия пѣтиятъ г. Скендеръ-Бей, както и на близкитѣ на легендарния косовски войвода Василь Чекаларовъ даваме долното извлечение отъ шифрвания му дневникъ, подъ горното заглавие. Кждѣто съ една рѣдка вещина Чекаларовъ описва срещата си съ единъ грѣкъ, игуменъ на манастира „Св. Параскева“, недалечъ отъ, с. Грѣцко Блага — Южна Македония.

1930 г. 14 юли — понеделникъ. Емборската планина „Игомпо“. Во тази прекрасна и огромна планина препълнена со овчари ние се прикрихме презъ цѣлия денъ и останахме незабелязани. Вечерта 12. 1/2 часа се отправихме къмъ Благитѣ мѣстности, минахме край Благитѣ гробища и къмъ 5. 1/2 часа стигнахме во грѣцкото село „Титирише“.

Оставихъ дружината край селото, а азъ со Колето Гежовъ и со Кузинчо, влѣзнахме во селото и тропнахме во една крайна кѣща, която ни се отвори и во която влѣзнахме. Тукъ се срѣснахме со брата на Колето — Насо Гежовъ. Той прави кашкавалъ на нѣкои солунски търговци. Се качихме горе и видохме нѣколко стаи пълни со кашкавалъ. Запитавме за богатия Лепчински бегъ, който живѣе во Думовица, да ли е тамъ или не. Насо ни каза: човѣка, по стария, е во Лепчица, а синъ му и братъ му сѣ тамъ, но братъ му е „фираръ“. Во говорението Насо се познаваше, че се изплаши страшно, изпратихме да дойде и дружината и следъ малко се збрахме всички. Успокоихме го Насо и потеглихме за Думовица. По пѣтя срѣснахме на много мѣста овчари и отъ кучетата имъ бѣхме посрещани и изпращани со лаяния. Стигнахме во единъ манастиръ — „Агия Параскеви“ и тукъ кучетата ни посрѣснаха со своитѣ цивкания, но ние минахме со голѣма бързина и се отбихме отъ пѣтя за къмъ гората на дѣсно и, едвамъ пристигнахме да се омѣкнемъ во едни нисички но доста гѣсти копачки, (гѣсталакъ) тукъ се затаихме защото, вече, съмнѣ и мѣстото никому не-ни бѣше познато и така се спотаихме. На куриера Колето Гежовъ отъ Мокрени, му бѣше познатъ само пѣтя за Думовица при Кулата и бачилото на бега.

15. Юлий. Думовица. Вторникъ. Презъ цѣлия денъ се пазѣше голѣма тишина и никой не смѣеше да се изкашли свободно, или да се подвижи отъ мѣстото, защото отъ всѣкѣде бѣхме заобиколени со овчари со стада. На два три пѣти кучетата ни лаеха и ние чакаме да ождемъ забелязани отъ овчаритѣ, но както се виждаше не бѣха ни забележили.

Кжде пладне мина Игуменътъ къмъ беговата кула. На пѣтя го срещнаха 2—3 турци и го запитаха:

„Сапахбе готину аскеръ бе гьормединъ“. Отговорътъ на попа не достигна до насъ да чуемъ, защото отговори много низко.

При вечеръ отидохме со Кляшевъ да разгледаме мѣстото и да решимъ нападението за хващане на бега. Обаче, горко сме били излѣгани. Ние мислѣхме, че ще намѣримъ само Кулата, во която се-

ди бега, споредъ както ни бѣше казано, а сега ние сме изправени предъ единъ голѣмъ палакъ, здраво направенъ со желѣзни врати и около аилии со доста високи зидове со варъ. Нѣколко други кѣши и яхъри, во които живѣеха сума работници и добитѣци, а кучета колкото щешъ. Така щото цѣлъ чифликъ. Тукъ се пренасяха снопи и се вършееше, прашеа се нѣкои опоздѣли цѣревици и пр. А отъ

Василь Чекаларовъ

страни до две-три стотини крачки, бачилото, така щото цѣло селско движение со киятъ му, со пѣндаритѣ му, со всичкитѣ работници, ни се представи нѣщо невъзможно да се осмѣстви и се хване бега, а при това нѣмахме и ближенъ вътрешенъ калаузинъ. Дойдохме до следното заключение: Бегътъ ще може да се хване, само ако има преоблечени 5—6 момчета во аскерски или заптийски дрехи, иначе неможе, а такива дрехи нѣмахме, затова се изоставихме отъ намѣрението.

Мръкна се. Излѣзнаха всички момчета отъ леглата си. Сбрахме ги и ги запитавме, дали иматъ хлѣбъ. Отговорътъ бѣше единъ отъ всички, и много краткъ: „Нѣмаме“. Сега трѣбва ни хлѣбъ и трѣбва да заминемъ по посока къмъ грѣцкото село Лошница, та тамъ да направимъ нѣщо. Добре, но

хлѣбъ, ако земеѣ отъ беговото бачило, ще направимъ сканталъ и ще ни се развали, може би, работата за Лошница. Решахме да земеѣ хлѣбъ отъ близкия манастиръ „Агия Парашкеви“. Се приближихме до манастира и изпратихме 5—6 момчета да влѣзатъ да взематъ игумена и го доведатъ при насъ. Казахме на войводата и на всичкитѣ момчета, да не говорятъ никакъ български, а само да си мълчатъ; само тия които знаятъ добре грѣцки да говорятъ, но и тѣ по-малко — да му се представятъ за грѣцка чега. Подиръ малко се завърна едно отъ изпратенитѣ момчета и ни каза:

— „Игуменътъ е боленъ и не може да дойде“.

Взехъ две момчета и отидохъ въ манастира. Съ влизането ми срѣцнахъ нѣколко власи и влаинки предъ вратата на църквата, които вечеряха, по нататъкъ други грѣци отъ Горна-Пелена, тамъ, други работници седнали и всички вечеряха. Поздравихъ ги всичкитѣ. Тѣ ме посрѣцнаха со особена вежливостъ.

Единъ отъ слугитѣ со содрана долама (отъ маниѣ алажена) ме заведе въ стаята, дето лежеше игуменътъ. Следъ мене влезнаха нѣколко наши момчета, а сѣщо и нѣкои отъ грѣцитѣ.

Следъ като се поздравихме со бѣлобрадния игуменъ, който се подигна отъ постелята, и си казахме обикновеното живо-здраво, азъ помолихъ всички да излѣзнатъ вънъ, за да останемъ сами со Игумена; така ние останохме сами во стаята му, седнали единъ срещу другъ и на близко.

Старикътъ ме заклѣна и ме запита: — „Ти ли си капиганинъ?“ — Да, отъ Грѣция. — Навѣрно сте изпратени со мисия отъ тамъ. Колко души сте? — Петдесетъ души сме, и наистина сме изпратени отъ вжтре; ние тая вечеръ ще се отбиемъ ей тамъ горе надъ манастира, дето ще чекаме човѣци отъ Грѣцко—Блѣцъ, да ни взематъ и ни пренесатъ къмъ Костуръ, дето ще се стрещеме со владиката Каравангели, той после ще ни удѣли какво да правимъ.

— „Да! да! Той е единъ юначенъ Митрополитинъ, страшенъ патриотъ! Той се бори отчаяно со болгаритѣ во Костурско. Тия проклети, едно време убиваха турци, а сега убиватъ и християни, та не знаемъ какъ ке я вапсаме, но вѣрвамъ, тия нищо нѣма да направятъ.“

— Преди нѣколко дена се срещнахъ со единъ отъ старитѣ капиданари и со него говорихме на дълго. Той, ми каза: че българигѣ правятъ гюрултии, но ние ще сполучимъ, защото ние сме много; освенъ това всичкитѣ други царѣ нѣматъ синове, та во случай даванието на една автономия, ще бжде назначенъ синътъ на кралъ Георгиосъ, онзи по-малкия — Николасъ, та пакъ ние ще ударимъ кьоравото“.

— Тѣй зеръ, отговорихъ му. Тукъ има умна политика. Тая, която води нашиятъ кралъ е най хитра. Българитѣ и подиръ 500 години не ще могатъ да я разбератъ. Освенъ това, отче, азъ не видохъ нигде до сега нѣкой българинъ, макаръ толкова дена да пжтувамъ. Кжде на дяволитѣ сѣ тия българии, азъ не зная!

— „Отъ Блѣца нататъкъ ги има и отъ утре вече, ще имашъ среѣци со българии. Колкото за тукашнитѣ села, нѣмаме българии“.

— „Нейсе, ще се стрещнемъ и ще се разправимъ со тия варавари. . . Но имате ли готовъ хлѣбъ да ни дайте Отче?“

— Ще ви дадемъ, колкото имаме — всичкия, чедо мое! Колко хлѣба ви трѣбать.

— Ами за петдесетъ души, Отче. У, у, само двадесетъ хлѣба се намиратъ мисля.

— Яни, Яни, ела тука. Влѣзна Яни со содраната долама и игумена го запита:

— Колко хлѣба имаме. — До двадесетъ, отговори Яни.

Следъ малко хлѣбоветѣ се донесоха. Стария чернокапсѣ и бѣлобрадѣцъ, унесенъ отъ разговора, ни наймалко не се сѣшаше да ме разгледа и ме познае по облѣклото, че не съмъ грѣцко паликере, а съмъ български комита. Той си продължи разговора и ни най-малко не се осъмни:

„Ами нѣщъ друго нѣма ли да ми кажешъ? Какъ минахте по пжтя — прикрити или явно?“

— Прикрити, Отче, разбира се: докачение е за турското царство да ходимъ явно. Со това се показва, че не е способна Турция сама да се пзи и ще се каже, че ние грѣцитѣ имъ идваме на помощъ! Както и да е, тукъ се работи майсторски; ние отъ една стрѣна идемъ като на помощъ на турцитѣ, а отъ друга, щомъ стане нѣщо отъ страна на българитѣ, веднага ще направимъ „Катохи“ (окупация) на мѣстото, и ето ти какъ ще сполучимъ со най голѣма леснина!

Днесъ е потребна хитростъта, а не грубата сила, казва отчето. Турчинътъ е още варваринъ и не се сѣща що му се прави. Сега вече, продължи грѣкътъ калугеръ, свободно оставятъ да циркулиратъ нашитѣ вестници изъ всичката Турция. Тукъ старецътъ възхитенъ се изсмѣ доста на високо и почна да ми рѣзправя следното:

— „За вестницитѣ това го научихъ, но една друга още по интересна новина се научихъ:

— Ще станемъ сватовшина со Турция. Искать султанътъ да даде една мома отъ неговитѣ на Георгиосъ Критски. Разбира се ще я покрѣстиме, но дали това е вѣрно?“

— За това става въпросъ, Отче, но неможеше да се споразумеемъ, защото Султанътъ не се съгласяваше да я покрѣстиме, а поиска Георгиосъ да се потурчи и така сега я оставиха тая работа, та незнамъ какъвъ край ще вземе.

Тукъ старецътъ се намуси малко: не му дойде добре да се потурчи Георгиосъ! За да отклони въпроса веднага го запитахъ:

— Не ти ли бѣше известно, отче, че ще дойдемъ ние тука?

— Не, отговори ми.

— Чудно нѣщо. Следъ 2—3 дена ще минатъ още 50 души по тукъ, та трѣбва да знаешъ да ги посрещните.

— Хубаво, хубаво, чедото ми.

— Позволи ми, отче да ти кажа адио.

— Чакай да те целуна, мойто чело, и се подаде со брадата къмъ менъ, и тя се лепна до челото ми. Азъ стиснахъ ржката му и така се раздѣлихме со отчаяниятъ патриотъ — политиканъ, старецъ. Слѣзнахме по стѣлбата и се срещнахъ со власитѣ. Запитахъ ги: Какъ сте, какъ минавате со турцитѣ, ха?

— Да, както и да е, со турцитѣ добре си минаваме. Но мисля со българитѣ зле! Влахътъ и дветѣ влаинки отговориха:

— Со всичкитѣ си минаваме добре, и со българитѣ добре! Що не ни го донесе онзи другия капитанъ да го видимъ? Онзи со голѣмата брада

(думата бѣше за Митре Влашето). Последнитѣ думи влахътъ изговори на български

— Ха, си рекохъ — усетиха ни.

Прегледахъ черквата, която е доста стара и просто устроена и си излѣзнахъ. Се опжихме по по-

сока към Лошница, безъ никой отъ насъ да знае пжтя и стигнахме на единъ доста високъ върхъ. Тукъ се спрехме да преспимъ.

Съобщава : Скендеръ-Бей

Дуко Тасевъ

(Кичевски войвода 1880—1900)

Въ нашия край никога не сж престанали да бродятъ юнаци изъ планинитѣ и пѣсни да се пѣятъ за тѣхъ, но азъ ще разкажа за това, което съмъ видѣлъ съ очитѣ си и самъ преживѣлъ.

Освободителна: та руско-турска война (1877—78 г.) освободи България, но македонскитѣ българи останаха подъ робство. Това не ни отчая. Поражението на турцитѣ бѣше голѣмо и тѣ се чувствуваха като смазани. Ние почнахме да вѣрваме повече въ нашитѣ сили и въ скоршното ни освобождение. Освентъ това въ освободителната война бѣха взели участие и много македонци, които не се помириха и продължиха борбата. Единъ отъ тия юнаци бѣше Ангелъ войвода роденъ отъ с. Церъ-Битолския Демиръ Хисаръ, който се появи въ нашенско веднага следъ войната още въ 1879 год.

Виждалъ съмъ го нѣколко пжти. Той бѣше възсукъ съ черна зострена брадичка, а на гърдитѣ си носѣше много ордени дадени му за отличие като опълченецъ въ българо-шипченското опълчение. (1877—78 г.) Той изглеждала на около 40 години. По рано билъ нѣколко години войвода въ днешна България и поради това му пѣеха пѣсента:

„Селумъ години бугарски планини, Ангеле бре,
Осма година Македония, войвода“ . . .

Дали ти е жалко за старата майка, Ангеле бре,
Моята майка е Баба-планина*), джужино бже!!

Той ходѣше обикновено съ 2 четници. Единиятъ отъ неговитѣ четници въ 1895 год. ми разказа следното за юнашката смѣтъ на войводата: Въ 1881 год. когато Ангелъ войвода се намиралъ въ местността Лопушникъ, близо до Лазарско поле, се наранилъ случайно съ револвера си и понеже не можелъ да се движи, отнесли го въ една пещеря. Обаче следъ нѣколко седмици една пстерь узнала отъ единъ овчаръ следъ тежки изтезания, че въ Лопушникъ се криятъ комити. Една сутринъ четницитѣ забелѣзали, че къмъ пещерята идва турска войска и башибузуци. Войводата разбралъ, че има предателство и понеже самъ не можелъ да се движи, заповедалъ на четницитѣ да се спасяватъ, като имъ далъ и своята пушка, а си запазилъ само револвера. Следъ това напустналъ пещерата и не много далече се сврелъ въ голѣмата папратъ до една смрека.

Потерята го отминала; но единъ закъснѣлъ потераджия отъ с. Сълпъ берейки ягоди се натъкналъ, на него. Войводата билъ веднага обграденъ и следъ кжса престрелка билъ тежко раненъ и плененъ защото не можалъ да се самоубие. Качили го на единъ конъ, но близо до с. Душегубица е билъ убитъ отъ башибузука и тамъ го погребали. Ходилъ съмъ на гроба му, който се тачеше много отъ народа.

Къмъ 1880 год. се появиха четитѣ на Михайлета отъ 10—11 души и на Мицко отъ Латово — 8 души.

*) Планини въ Западна Македония.

Съ тия две чети ту съ едната, ту съ другата, се движеше като подвойвода Насте отъ с. Латово, опълченецъ отъ шипченското опълчение, който презъ 1882—83 год. замина за България и се заселилъ въ шуменско.

Баща ми и азъ бѣхме ятаци на четата на Михайлета и често ходѣхъ по нѣколко дена съ него като четникъ. Взехъ участие и въ известното сражение, което стана въ с. Юдово между четата на Михайлете и прочутитѣ янкеседжии отъ помашкото с. Другово. И до днесъ кичевчани съ особена гордостъ пѣятъ пѣсенята:

„Крѣвъ се лѣе во Юдово
Хабѣръ нѣматъ во Другово“

Друговчани узнали, че нѣкои отъ четницитѣ на Михайлета се навѣртатъ въ с. Подвизъ и Юдово и поради това около 40 души отлично въоржени тргнаха да ги търсятъ. Още съ влизането си въ с. Юдово потерята тргна право къмъ нашата кжца, кждето бѣше цѣлата чета, Воеводата обаче своєрменно зае позиция задъ дворскитѣ зидове и се завърза силно сражение. Скоро трима турци паднаха убити, а тѣхния главатагъ Мислимъ ага бѣ тежко раненъ. Това разстрои потерята и тя се отдрпна, а четата безъ жертви се изтегли отъ селото. Всички четници бѣха отъ нашитѣ села, та тава сражение изплаши мѣстнитѣ турци, а на българитѣ духътъ се повдигна много.

Все по това време въ връзка съ охридското съзаклатие мина и презъ нашитѣ краища четата на известния войвода Илия Делията родомъ отъ с. Илино съ 20—21 четници.

Презъ 1881—82 год. поради охридското съзаклатие, въ което бѣха замесени хора и отъ демиръ-хисарско и кичевско, преследването на четитѣ се засили извънредно много. Познавамъ търговеца ваовни Христо Поповъ отъ с. Слиново, единъ едъръ мжжъ, когото хванаха турцитѣ, когато пренасяше оржие за съзаклатицитѣ и казваха, че това било главната причина за разкриването на съзаклатието. Той умрѣ въ битолския затворъ.

Поради усиленото преследване на четницитѣ и голѣмитѣ изтезания на населението отъ страна на потеритѣ въ края на 1882 год. Михайле разпусна четата и избѣга на гурбетъ. Мицко отъ Латово за презъ зимата се скри съ четата въ една пещеря въ Беличка планина. На местни поклади 1883 год. войска ги обсади и Мицко се предаде безъ бой. Толкова му бѣше юнащината. Отпосле сжщиятъ къмъ 1895 год. за пари стана сѣрбоманинъ.

При това положение вмѣсто да се излагамъ излишно, счетохъ за благоразумно да напусна родното си село и пролѣтътъ дойдохъ въ София. Работихъ съ нашенци, изкарахъ нѣкоя пара и есенята се върнахъ пакъ въ Юдово. Оженихъ се и престояхъ като миренъ човѣкъ цѣлата 1884 год., а въ началото на 1885 год. отново дойдохъ въ София.

Съ четата на капитанъ Калмиковъ

Скоро обаче известниятъ отъ кресненското възстание капитанъ Калмиковъ — русинъ, почна да събира многобройна чета, за да замине задъ Вардаръ и, както ни увѣряваха, щѣлъ да влигне общо възстание заедно съ албанцитѣ. На всѣки случай после чухме, че наистина презъ това лѣто се разбунтували нѣколко албански главатари въ Дебърско, Ипекъ и другаде.

Отъ западна Македония най-много бѣхме ние кичевчанитѣ — 12 души:

1) а) Отъ с. Рашани Китанъ — умрѣ въ Алепъ на пътъ за Диаръ Бекиръ.

б) Никола Цвѣтановъ и Андонъ — по презиме струва ми се Мияевъ — заточеници и четвъртиятъ по прекоръ „топчията“ името не му помня.

2) Отъ с. Ютово — двама: азъ, Дуко Тасевъ, заточеникъ и Здраве Христовъ, умрѣ на заточение въ Тарабулусъ — Триполитания.

3) Отъ с. Козица-Фиданъ Йоневъ — умрѣ на заточение въ Тарабулусъ — Триполитания.

4) Отъ с. Потвизъ — Максимъ Трифоновъ и Николимъ Веляновъ, заточеници.

5) Отъ с. Вранщица — Янаки Деспотовъ, умрѣ на заточение.

6) Отъ с. Брѣждани — Дишко Стояновъ.

7) Отъ с. Латово — Христо, старъ харамия, подвизавалъ се въ Прешовско, Паланечко, Вранско и пр. съ чегитѣ на Спиро Чакре, Шайке, Ангеле отъ Прилѣпъ и др.

II Отъ Демиръ-Хисарско си спомнямъ:

1) Отъ с. Баздерникъ — Стоянъ . . . умрѣ на заточение.

2) Отъ с. Церъ — Богоя А. Лазаровъ, умрѣ на заточение.

3) Отъ с. Брезово — Мицко . . . умрѣ въ Алепъ на пътъ за Диаръ Бекиръ.

4) Отъ с. Сопотница — Василъ Джука.

III Отъ Лазаро-Поле — Ташко, бившъ консулски гавазъ въ Битоля, убиха го въ затвора на заточение.

IV Отъ гр. Прилѣпъ — Георги Коневъ и Конев (Алексовъ).

V Отъ Крушово — Пито Гулевъ, заточеникъ, известниятъ въ илинденското възстание войвода — тогава бѣше 19—20 годишенъ.

VI Отъ с. Яковецъ — Ресенско, единъ ученикъ отъ шуменската гимназия, който бѣше секретаръ на четата.

VII. Единъ отъ с. Кривогашани.

VIII. Нѣколко души костурчани и охридчани.

IX. Спомнямъ си сѣщо така нареченитѣ „кюстендилски войводи“ Мито Юрука, Коле Секулички, Георги Кацарея и Костадинъ зайкоть отъ Гевгели. Повечето отъ тѣхъ бѣха стари харамии съ голѣмъ чалъмъ.

На пътъ къмъ Вардаръ.

Цѣлата чета на Калмиковъ бѣше отъ около 60 човѣка вмѣсто 200—300 души, както се говорѣше отначало, че ще бждемъ. Презъ априлъ бѣхме вече въ Кюстендилъ. Следъ 2—3 дневно дебение и не малко мъчности, задигнахме отъ единъ държавенъ складъ за старо турско оржие 250 пушки, повечето мартини, сабли и пр. Вънъ отъ града отбрахме 35 пушки, а останалото оржие скрихме. Мнозина отъ четниците си имаха собствено оржие.

Веднага минахме границата. Следъ това прегна-

зихме р. Брегалница въ дѣсно отъ Царево село, минахме край в. Голакъ и следъ 1—2 прѣхода се спуснахме въ струмишкото поле.

Презъ цѣлия походъ до тукъ не бѣхме обезпокоявани отъ никого. Но щомъ нагазихме въ полето, започнаха да сноватъ около насъ многобройни потери и положението ни стана твърде опасно.

Ние бѣхме гладни и изморени. Съ голѣма мъжа се довлекохме до едно село въ дѣсно отъ гр. Струмица и спрѣхме на единъ малкъ хѣлмъ. Калмиковъ не можеше да мрѣдне отъ умора и ни каза, че тукъ ще се биемъ до край. Четникътъ Спасъ отъ струмишко му възрази и войводата вдигна пушката да го застреля, но му отбихме ржката. Тогава азъ и единъ другаръ отидохме изъ нивитѣ и докарахме два пуснати на паша коне. Калмиковъ и секретаря му качихме на конетѣ и продължихме пътя къмъ планината. По пътя презъ полето, за да заблудимъ потераждитѣ, набихме нѣколко селяни, за да ни кажатъ дали сж видѣли комититѣ ругаеи ки ги по турски. Право да си кажа по оржие (турски маргини) и облекло не се различавахме много отъ потераждитѣ, а освенъ това ние нарочно говорѣхме по турски, та селянитѣ не можеха да разбератъ въ сжщностъ какви сме.

Къмъ 4 ч. сл. пл. стигнахме планината. Тамъ набрихмѣ единъ селянинъ. Отъ тамъ се виждаше Вардаръ и около 50 войнишки палатки при моста. Селянинътъ ни каза, че мостътъ се пзи само отъ десетина войници. Едва що си починахме, яви се аскеръ и башибозукъ, които почнаха да стрелятъ по насъ. Съ нѣколко залпове ги прогонихме. Само на Ташко единъ куршумъ откъсна два прѣста. Слетъ това се опжихме къмъ Вардаръ.

Явно бѣше, че цѣлата мѣстностъ гъмжи отъ аскеръ и потери и че на следния день ще имаме голѣмо сражение. Войводата Калмиковъ свика на съвѣтъ „войводитѣ“ и заяви, че рано сутринята денски ще минемъ моста на р. Вардаръ като избиемъ войницитѣ. „Войводитѣ“ си дадоха видъ, че сж съгласни съ тоя планъ и всички се приютихме подъ шумацитѣ за почивка и сънъ.

Това бързо съгласие на „войводитѣ“ при нашето тежко положение ми се видѣ доста съмнително. Азъ бѣхъ по старъ между кичевчанитѣ, 27—28 годишенъ, по опитенъ и нѣщо като тѣхенъ началникъ. Сънъ не ме хващаше . . . По едно време разбрахъ отъ шушуканията, че „кюстендилскитѣ войди“ съ повечето отъ хората си, ще ни напуснатъ още презъ нощта. Сигурно дръзкия планъ на Калмиковъ — да минемъ моста на сила — допринесе много за това тѣхо недругарско решение. Веднага отидохъ при Калмиковъ и му казахъ опасенията си. Стоящиятъ до него Мито Юрука — „войвода“ — резко каза, че това е невъзможно и отиде лично да провѣри, но и той не се върна . . . Единъ часъ преди разсъване „войводитѣ“, заедно съ по нѣколко души четници, бѣха ни оставили.

Сражението.

Зората ни завари само 27 души. Почти всички бѣхме отъ битолския край.

Калмиковъ бѣ вънъ отъ себе си.

Най-ужасното бѣше, че само тия, които ни оставахъ, познавахъ мѣстността — единъ лабиринтъ отъ планини и гори между Царево село и Демир-Капия. Нито войводата Калмиковъ, нито нѣкой другъ отъ насъ знаеше нѣкакъвъ пътъ, нито можеше да се

ориентира. Въ триденните сражения и схватки ние просто се лутахме: ту нападахме, ту отстъпвахме, безъ да знаемъ къде отиваме — нито нощемъ, нито денемъ.

Рано още въ недѣлята аскерътъ и башибозуцитъ откриха силенъ пушеченъ огънъ отъ всички страни. Ние обаче отговорихме така енергично, че турцитъ презъ цѣлия денъ стреляха отъ тѣхните позиции, но не ни атакуваха нито единъ пътъ.

Докакахме нощта безъ никакви жертви. Ние си пробихме пътъ презъ окръжаващите ни турци, но четата не знаеше къде отива. Въ понеделникъ отново се видѣхме заобиколени отъ всѣкъде и пакъ се повтори сѣщото. Изобщо турцитъ никакъ не бѣха смели и предприемчиви. Нанѣрно споменътъ отъ неотлавишната руско-турска война и юначеството на гяуритъ имъ вдѣхваха голѣмъ страхъ. Тоя денъ отъ нашитъ падна убитъ единъ костурчанинъ.

Вечерта пакъ си пробихме пътъ и отново забродихме изъ планинитъ — безъ пътъ и посока, натъквайки се на всѣка стѣпка на потери и засади. Въ лутанията особено презъ тая нощъ, провирайки се изъ безкрайнитъ храсталаци, мнозина се изгубиха и станаха жертва на потеритъ.

Едва що се разсъмна въ вторникъ и турцитъ пакъ откриха огънъ срещу насъ. Почнаха да ни обстрелватъ и съ две планински орджия. Отъ двудневнитъ сражения и гладъ ние бѣхме вече много разстроени. Въ тоя денъ следъ пладне падна убитъ самия юначенъ войвода капитанъ Калмиковъ — вѣчна му слава, — заедно съ неговия секретаръ. Отивайки да заематъ единъ шумака, тѣ попаднаха на скрили се тамъ многобройни потераджии и геройски завършиха своя животъ.

Настъпи четвърта нощъ.

Войводата бѣше убитъ, а ние цѣли 4 дена нищо не бѣхме турнали въ уста, освенъ по нѣколко букови листа. Страшно бѣше изтощението ни. Отъ гладъ и умора бѣхме като мъртви.

Презъ нощта се измѣстихме малко отъ това мѣсто. Азъ и двама другари бѣхме въ единъ шумака. Около 8 ч. сутринята къмъ насъ се зададоха двама потераджии. Следъ минутно колебание, решихме да ги допуснемъ да дойдатъ и ги пленимъ. Скоро тѣ влѣзоха въ шумака. Насочихме пушкитъ срещу тѣхъ и тѣ се предадоха. Вързахме ги. Тѣ бѣха двама поляци — помаци изпратени да разгледатъ гжсталацитъ. Тѣ се обърнаха къмъ насъ и ни помолиха да не ги убиваме, защото нѣма да имаме никакъ полза отъ това, а само ще останатъ сираци тѣхнитъ деца; и добавиха, пиле не може да прехвъркне отъ аскеръ и башибузукъ. По-добре е да се предадете, защото султанътъ ще има милостъ къмъ васъ, ако сторите така*.

Ясно бѣше за насъ и безъ това, че само ако сме птици може да се спасимъ. Нека отбѣлѣжа, че презъ целитъ три дена турцитъ викаха на български да сложимъ оржието и че ще бждемъ снизходително третириани.

Настана най-страшната и мжчителна минута въ живота ми. Нито сила, нито воля бѣха останали у насъ. Ние бѣхме една мърша, нищо повече.

Посвѣтвахме се и решихме да се предадемъ. Отвързахме единия полякъ и му поржчяхме да каже, че се предаваме на аскера, но не и на потераджиитъ. Не следъ много той се върна и ни съобщи, че юзбашията е съгласенъ.

Скоро потераджиитъ почнаха да се отдалеча-

ватъ отъ шумацитъ, а петлесетина войвици се строиха на едно равнище въ две редици. Тогава ние останалитъ, всичко 18 души, се събрахме на едно мѣсто, подкирвахме вързани поляцитъ и ги отвързахме само като стигнахме съвсемъ близо до войската. Сметъ тоя влѣзохме межю дветъ редици войници. Юзбашията ни каза само: „арно сторифте,

Изгледъ отъ гр. Солунъ

бре-синко“ и безъ да ни разоружи ни подкара къмъ бимбашията, който бѣше далече на 1—2 километра.

Бимбашията — бошнякъ, заповѣда да ни обезоружатъ и ни запита защо се предадохме и защо сме дошли да се биемъ. Отговорихме, че гладътъ ни застави, а той се усмихна и каза „знаехъ, знаехъ, че гладътъ ще ви доведе тука при мене, а защо се биете — войводата ви знае и московцитъ. Азъ нѣма да ви питамъ повече. Има сждъ, той ще ви пита и сжди“.

До като траеше това потераджии донесоха отсечени главитъ на войводата ни Калмиковъ и секретаря му. Бимбашията страшно се разгневи, замахна съ камшика си и почна да имъ нанася жестоки удари, като викаше, че трѣбвало не главитъ да имъ отсекаятъ, а живи да ги хванатъ, защото войводата щѣлъ всичко да разправи.

Следъ това се обърна къмъ кмета на близкото село и му заповѣда да донесе хлѣбъ за насъ, а кметътъ му каза: „какъвъ хлѣбъ за тия хора, куршуми, куршуми за тѣхъ“. Тогава бимбашията нанасяйки му силни удари съ бича извика: „кжде бѣше вчера, бре керата, да имъ пращашъ куршуми, когато бѣха съ пушки въ ржце, а днесъ имъ искашъ главитъ!“

Донесоха ни хлѣбъ и съ желѣзницата ни откараха въ Солунъ, кждето ни държаха целъ месецъ безъ разпитъ. Скоро следъ това ни сждиха.

Предъ сжда Ташко отъ Лазаро-поле гордо заяви, че ние сме дошли да се биемъ за освобождението на Македония. Всички бѣхмѣ осждени по на 10 години затворъ, а само Ташко на 15 години, като наказанието излежимъ въ гр. Аргале Мадемъ Терсаане въ източна Мала Азия — оттатакъ Диаръ Бекиръ.

Сждбата на другитѣ четници не бѣше по добра. Нѣкои по отдѣлно спасявайки се, попаднаха на потераджии и били избити. Фиданъ Йовевъ и Здраве Христовъ били хванати къмъ Скопско и затова бѣха сждени отъ прищинския воененъ сждъ и осждени на 12 години затворъ и заточение въ Тарабулусъ — Триполиания, кждето скоро умрѣха. Групата съ кюстендилскиѣ войводи, която ни напусна нощта срещу недѣля, се натъкнала при гр. Радовишъ на една силна потеря и тамъ паднали убити нѣколко души.

По пѣтя на страданията.

На св. Никола 1885 год. 16 души ни качиха на параходъ и поехме пѣтя на македонското мѣченичество.

Въ Чанакъ-кале престояхме 2 дена. Въ Смирна ни държаха 1 1/2 месецъ и следъ четиридневнѣ пѣтуване съ параходъ стигнахме въ Скендѣръ-скелеси.

Храна не ни даваха и ние си купувахме съ осжднитѣ наши срѣдства или просѣхмѣ, та бѣхмѣ крайно изнемошѣли.

Следъ нѣколко мѣчителни преходи стигнахме въ гр. Алепъ. Цѣлитъ пѣтъ вървѣхмѣ пеши по 7 души вързани на единъ дебелъ синджиръ, на който имаше 7 халки, а въ тѣхъ нашитѣ врагове. И до днесъ трѣпки ме побивагъ при спомена за тия проклети 7 халки. Държехмѣ се единъ за други, но отъ умора и немощъ всѣки нѣколко крачки нѣкой отъ насъ се спѣвашъ, падаше и дърпаше вратоветъ на всички ни. Постоянно бѣхмѣ гладни и умирахмѣ за вода изъ тоя безкраенъ и безводенъ пѣтъ. А отгоре на всичко по гърбоветъ ни плющѣха непрекъснато камшицитѣ на стражата. . . Тия страшни тегла по после ме върнаха отново къмъ комитлъка. Ехъ, братко, не знаятъ младитѣ що е робство и свобода! . . . но нека продължа.

Само въ Акъ-теке християни араби ни дадоха хлѣбъ. Китанъ отъ с. Рашани и Мицко отъ с. Брезово още преди да стигнемъ въ Алепъ бѣха вече болни. Потеглихмѣ отъ алепския затворъ, но тѣ паднаха на улицата, отвързаха ги отъ синджира и ги върнаха. Очитъ на всички ни бѣха пълни съ сълзи. Явно бѣше, че смъртъта скоро ще ги отърве. Простихмѣ се съ тѣхъ, чувствувайки, че вече нѣма никога да се видимъ. . . А и насъ очакваше сждбата сжда. : Тѣ умрѣха въ затвора само нѣколко дни следъ раздѣлата ни.

Първитѣ 6 дена отъ Алепъ за Диаръ-Бекиръ бѣхмѣ малко по добре. Въ Алепъ Ташко продаде една скъпа горна дреха отъ капитанъ Калмиковъ за 350 гроша, та се снабдихмѣ съ малко пари. Чаушинътъ, който ни караше, каза, че билъ пленникъ у руситѣ и го гледали тамъ много по-добре отколкото султана, та му паднало случай и той да се отплати. И наистина, неговия преходъ отъ 3 дена го взехмѣ за 6 дена. По всички арабски села събираше самъ хлѣбъ и заповѣдваше на арабитѣ да ни черпятъ кафе, — разбира се, само името му бѣше кафе,

Минахмѣ една голѣма рѣка и чаушинътъ ни пре-

даде на другъ чаушъ, който бѣше сжщински звѣръ — постоянно ни биеше съ камшикъ. Следъ 4 дена стигнахмѣ въ Диаръ-Бекиръ, име при което трѣпне всѣко българско сърдце и въ чиято крепостъ и затворъ сж оставили своитѣ мѣченически кости толкова борци за наш та свобода.

Следъ като престояхмѣ тукъ нѣколко седмици, опжтихмѣ се за мѣстото на постоянния затворъ въ Аргале Мадемъ и тамъ стигнахмѣ за 2 дена — на 28 мартъ 1886 год.

Цѣлото време 7 години лежахмѣ въ затвора — бѣхмѣ осждени „кюрекъ“ (на затворъ), поради което нѣмахмѣ право на свободнѣ движение въ крепостъта, защото това право имаха само осжденитѣ на заточение.

Какво претеглихмѣ отъ катилитѣ, единъ Господъ знае. Най-после обичайната четвъртъ отъ наказанието ни простиha и ни пушнаха на свобода. Ташко и още 2—3 бѣха убити въ затвора отъ катилитѣ, а други умрѣха отъ болести. Отъ 16 души останахмѣ живи само 6 души. Пито Гулевъ и още единъ отъ Кривогашани останаха въ града още нѣколко седмици, защото ги болѣха краката, та не можеха да върватъ, а ние четиримата потеглихмѣ за Трапезундъ отнасяйки съ себе си скръбъта по изгубенитѣ си другари и жаждата за безкрайна мжстъ.

На пѣтъ за родината.

На обратенъ пѣтъ пеши за 22 дена стигнахмѣ въ Трапезундъ на велика събога. — По пѣтя се хранѣхмѣ отъ подаяния, които ни даваха главно арменцитѣ. Шомъ стигнахмѣ въ града, казаха ни да се обърнемъ за помощъ къмъ грѣцкия митрополитъ. За щастие той билъ подчиненъ на Ерусалимския патриархъ и бѣ много добъръ човѣкъ. Прие ни много любезно, даде ни три бѣли меджидии да си купимъ долни дрехи и разпореди да се хранимъ въ единъ монастирски ханъ, докато дойде нѣкой параходъ. Едва следъ 8 дена дойде единъ параходъ. Митрополитътъ даде три лири за билети до Цариградъ и ни каза: „много ми се сърдятъ тукашнитѣ грѣци, че се грижа за васъ, но Богъ вижда, че азъ върша едно добро дѣло“.

Следъ 3 дена стигнахмѣ въ Цариградъ. Тамъ нашенци ни събраха 2—3 лири помощъ, а и отъ екзархията ни дадоха 3 лири. И презъ времето на заточението ни отъ екзархията ни пратиха 3—4 пѣти по нѣколко лири.

Следъ нѣколко дена съ параходъ стигнахмѣ въ Солунъ. Никола Цвѣтановъ си трѣгна за село, а ние тримата решихмѣ да вървимъ направо въ България, разбира се безъ паспорти — ние жадувахмѣ за свободенъ въздухъ вънъ отъ пределитѣ на царството на султана и това ни караше да нехаемъ за опасноститѣ, на които се излагаме и то елава що сме се отървали отъ затвора и отъ гибельта.

За 3—4 дена стигнахмѣ въ Горна Джумая. Явихмѣ се на цинцарина кръчмаръ Стоилъ и го помолихмѣ да ни прехвърли презъ границата. Той имаше синъ осжденъ за убийство и бѣше заедно съ насъ въ затвора въ Аргале Мадемъ. Още сжщиятъ день по негова поржжа търговецътъ Ангелко ни преведе презъ границата като ни прекриваше съ едно стадо овце. Въ 6 ч. сл. пл. бѣхмѣ въ свободна българска земя въ с. Стобъ, кждето кметътъ на селото съ сълзи на очи изслуша разказа на патилата ни.

Следъ 2—3 дена бѣхмѣ вече въ София. Тука

братята ми ме увещаха да си замина при семейството и след 1 месец си отидохъ въ къщи. Прекарахъ на село почти една година, но турците ме гледаха съ лошо око и затова въ края на 1894 г. пакъ дойдохъ въ София и се хванахъ на работа.

Пакъ въ планинитѣ.

Презъ 1895 год. многобройни чети минаха границата и дадоха паметни сражения. Азъ заминахъ съ четата на дѣдо Стою, подъ командата на прославения поручикъ Тома Давидовъ, и като десетникъ взехъ участие въ превзimanето на гр. Доспатъ. Други сж описали поотрано това голѣмо срежение съ турцитѣ.

Следъ нѣколко месеци пакъ си отидохъ въ с. Юдово.

Пролѣтъта 1897 г. дойдоха войводитѣ Юрданъ Пиперката и Никола Геройски — самички безъ четници. Цѣлото лѣто имъ бѣхъ ятакъ и ги хранѣхъ.

Есента дойде въ Юдово прочутиятъ изедникъ спахия Моаремъ Бѣгъ — Ремко отъ с. Сълпъ, за да се пазари съ селянитѣ за десетка. Съ всички се спазари, а съ мене остро се скара, като ми каза, че пакъ въ Диаръ Бекиръ ще ме праги, на което му отговорихъ много дръзко, че и той нѣма много време да дер-бейсгува въ Горна Копачка (кичевско). При тоя отговоръ той едва що не ме уби.

Още сжщия день решихъ да свърша съ него. Взехъ си пушката и намѣрихъ Юрданъ Пиперката и Никола Геройски. Отначало тѣ се съпротивиха на моето искане поради голѣмата афера, която ще се подигне, но най-после се съгласиха.

Следния день направихме засада близо до с. Малкоецъ, където трѣбваше да дойде Ремко да пазари спалилка. На мръкване, почти бѣше тъмно, той се зааде съ коня си и навѣтзе въ засадата. Отпредъ му стреляха Пиперката и Геройски, а азъ отзаде. Той падна отъ коня раненъ и побѣгна въ тъмнината, но азъ го проследиохъ и го повалихъ съ още единъ куршумъ.

Следъ това веднага си отидохъ въ Юдово, а сутринта заминахъ ужъ на пазаръ за Битоля. На връщане близо до селото ми съобщиха, че турцитѣ ме търсятъ да ме арестуватъ и поради това отидохъ въ планината при Пиперката. Последниятъ скоро замина за България, а ние съ Никола Геройски останахме до началото на 1899 г., когато азъ заминахъ сжщо за София.

Въ 1900 год. се върнахъ пакъ, като до Скопие пктувахъ съ паспортъ. Съ мене бѣха и бѣдашитѣ кичевски войводи Наке и Арсо.

Отново се почна комитския животъ. Революционната Организация едва що бѣше почнала по-сериозна работа въ нашия край. Населението продължаваше да страда особено отъ спахийтѣ. Единъ отъ най-жестокитѣ бѣше Адреманъ-бегъ, който поради голѣмото си влияние и янкеседжилкъ бѣше много опасенъ за българщината. Ето защо единъ день, когато Адреманъ-бегъ трѣгна на пѣтъ отъ Лазарополе за Прилепъ, устроихме му засада въ мѣстността Лопушникъ, между Лазарополе и с. Душеубица. Той ѣздѣше на конѣ, секретаря му на мѣска, а 6 сеймени вървѣха пѣшкомъ. Единъ отъ сейменитѣ вървѣше стотина крачки напредъ. Ние бѣхме 8 души. Двама заехме позиция подъ пѣтя, а другитѣ надъ пѣтя. Пропуснахме първия сейменинъ и щомъ се приближи групата, открихме огънь. Адреманъ-бегъ макаръ и раненъ, скокна отъ коня и сражението почна, но то трая всичко двадесетина минути. Влички турци бѣха убити — избѣга само сейменинътъ, който бѣше авангардъ. Ние не дадохме никакви жертви. Това бѣ моемо последно дѣло като революционеръ.

Послѣдствията отъ тая афера бѣха твърде тежки за населението. Адреманъ-бегъ бѣше единъ отъ най-влиятелнитѣ и богати турци въ цѣлия битолски вилаетъ. Писъци и олелия се дишна отъ българскитѣ села. Много селяни бѣха пребити отъ бой, а други хвърлени въ затвора.

Това ме разтревожи много и азъ заминахъ за България. Тукъ сега за пръвъ пѣтъ следъ толкова буренъ животъ се поогледахъ и се замислихъ за изхранването на многобройното ми семейство и затова следъ двадесетъ годишенъ комитлъкъ решихъ да се отдамъ на миренъ трудъ.

Старъ съмъ вече — на 80 години и почти слепъ. Жаля за моята буйна младостъ и ми е тежко, че следъ толкова мъжки, жертви и страдания нашата хубава майка Македония е още подъ чужда властъ. Но Богъ вижда и правината македонска ще надвие навсичко.

Така завърши своя разказъ стариятъ войвода. Сухата му фигура се тресѣше отъ вълнение, полуслѣпитѣ му очи се напрегаха при всѣки за него скжпъ споменъ, а юмруцитѣ му се свиваха въ заканителнъ жестъ

М. К. Дамяновъ.

Училищното дѣло въ гр. Скопие и скопската околия презъ 1911/12 учебна година

Народното събуждане въ гр. Скопие и скопско и развоя на черковно-училищното дѣло въ тоя край иматъ своята дълга история, изпълнена съ борби, устремъ, разочарования, подемъ.

Въ една статия не могатъ да се разгледатъ фазитѣ, презъ които е минало въздигането на скопския българинъ.

Ний ще се ограничимъ съ много скромно желание: да представимъ резултата на тия народни домогвания въ неговата крайна точка — 1911/1912 учебна година, която, по силата на историческия ходъ на събитията, е пауза на единъ периодъ отъ напоръ къмъ просвѣта на македонския българинъ.

Вследствие упорита борба и на доблестни жертви

и скопјани бидоха честити да минатъ подъ покрива на българската черква — Св. Екзархия. Следъ предприятия истиямъ отъ страна на турското правителство, по силата на чл. 10 отъ императорския ферманъ, Скопската епархия, съ едно болшинство отъ 95% на християнското население, се провъзгласи за българска и презъ 1872 година се снабди съ свой кириархъ — Доротеѣ (1872—1874); а следъ него дойде митр. Кирилъ (1875—1877).

Руско-турската война и тревожитѣ събития преди нея (Априлското въстание) и следъ нея (кресненското и Охридското съзаклятие) — 1879 и 1880 (81) станаха причина да бѣде опразненъ архиеп. тронъ въ Скопие чакъ до 1889 год., когато митроп.

Теодосий стана титуляръ; после сѣ редиха: Максимъ, Синесий и последенъ Неофитъ Скопски, който по неволя е отдѣленъ отъ паството си още отъ 1913 г., и прекарва последните дни на своя животъ въ вилъ „Изгнание“ по Горнобанското шосе край София.

Скопската епархия бѣше една отъ най-големитѣ епархии въ Македония: броеше 10 гр. и 645 селища.

Самиятъ градъ Скопие — седалището на скопския архиепирей — презъ последните дни на турския режимъ броеше надъ 50.000 жители, а скопската околия 94590 ж., отъ които българи екзархисти 41609

9) „Образцово“
(при педагогич. у-ще)

66 , 4 , 54

Всичко въ Скопските български основни училища

	Основ. у-ща		забавачн.		Всичко
	м.	ж.	м.	ж.	м.
презъ 1911/12 год.					
Записани	633	416	253	205	1528 (641 ж.)
Напуснали	86	48	23	21	178 (69 ж.)
Останали въ края на уч. г.	547	348	231	184	1350 (571 ж.)

Църквата „Св. Спасъ“ въ Скопие

Училищниятъ напредѣкъ на българитѣ въ Скопие и скопската околия представляваше следното положение:

Презъ нея година въ града Скопие действуватъ *деветъ* (9) основни училища:

1) „Св. Благовещение“: Записани: м. 317.

Напуснали: м. 40 Минав.: м. 210.

Въ това училище учителски сили 4. Открито презъ 1889/900 уч. год.

2) „Найденъ Геровъ“: 333, 43, 272.

Петъ учителски сили. Сжществува още отъ 1838 г.

3) „Св. Атанаси“: 158, 17, 119.

Учители 3. Сжществува отъ 1874 год.

4) „Св. Св. Кирилъ и Мет.“: 314, 19, 248.

Учители 6. Сжществува отъ 1842 год.

5) „Св. Иванъ Рилски“: 72, 15, 50.

Единъ учител. Отворено презъ 1897 год.

6) „Екзархъ Иосифъ I“: 25, 1, 18.

1 Учителъ — Отворено презъ 1906 год.

7) „Св. Троица“ Запис. 158 , 21 , 123

Учители 3. Сжществува отъ 1837 год.

8) „Св. Духъ“ 85 , 18 , 57

Учители 2 Сжществува отъ 1853 год.

Минаватъ въ по-горно огд.: 425 286 245 190 1147 (476 ж.)

Учители 25, отъ които 14 уч. ж.

II Скопското *мжжко третокласно* училище (прогимназия) класове I, II и III.

Его положението на това учебно заведение презъ 1911/912 уч. год.:

	I кл.	II кл.	III кл.	Всичко
Записани	56	34	23	113
Напуснали	10	1	4	15
Минаватъ на право	20	17	12	49
Минаватъ съ повтор. изпитъ	21	10	4	35
Повтарятъ кл.	—	—	1	1
Недържали изп.	5	6	2	13

Отъ числото 113, 88 сж деца отъ градове и села,

25 „ „ „ пансионъ.

При това училище сжществува и *пансионъ*.

	Платящи 1/2 степ.	1/4 степ.	Всичко
Записани	9	2	20
Напуснали	2	1	3

Учителитѣ въ третокласното училище презъ предметната уч. год. сж следнитѣ:

1. Георги Николовъ отъ М. Търновъ (Одринъ)
2. Юлиусъ Марманъ отъ Прага (Ч хия)
3. Йосифъ Бурешъ чехъ отъ София
4. Трайко п. Коцевъ отъ Грамадна (Кукушко)

III Педагогическо мъжско училище.

Презъ 1911/12 уч. год. това учебно заведение имаше четиригодишенъ курсъ.

	I курсъ	II к.	III курсъ	IV к.	Всичко
Записани	36 у-ци	29	28	14	107
Н-пустнали	2	2	—	—	4
Минаватъ I р.	20	23	22	14	79
" II р.	11	4	6	—	21
Повтарятъ сж- щия класъ	3	—	—	—	3

Отъ числото на ученицитѣ (107) — 76 сж отъ градове и 31 селски деца.

Преподавателския персоналъ се състоеше отъ 8 учители:

1. Атан. Ковачевъ отъ с. Бѣлица (Разложко) свършилъ Духовна академия въ Русия, Директоръ
2. Климентъ Бояджиевъ отъ Охридъ, Соф. университетъ (философия)
3. Лазаръ Томовъ отъ с. Годлево (Разложко) Соф. университетъ (педагогъ)
4. Ант. Стеревъ отъ с. Папрадища (Велешко) Соф. университетъ (историкъ)
5. Г. Настевъ отъ с. Влазово (Воденъ) Соф. университетъ (математика)
6. С. Загковъ, Криво Фрибургския университетъ
7. К. Ципушевъ Радовишъ Соф. унив. (Ест. истор.)
8. Т. Константиновъ отъ Крушово следвалъ въ Женева (химия)

При това учебно заведение сжществуваше отдѣленъ пансионъ съ 83 ученици, отъ които:

40 платящи	Общо разноси 34,400 лири златни
32 на пълна стипендия	
11 на половинъ стипен.	

IV Въ Скопие въ началото на учебната 1902/903 г. се откри *свещеническо училище*, за да приготвя за свещеническо звание, главно по селата, лица свършили курса на основното училище. Отначало то се състоеше отъ пригответеленъ класъ и единъ (първи) курсъ. Следната година се откри втори курсъ, и презъ 1905/907 и *извънреденъ* курсъ.

Презъ 1911/12 учебна година броя на ученицитѣ достигна до 69, разпредѣлени както следва:

	Приг.	I курсъ	II к.	Извън.	Всичко
Записани	16	23	21	9	69
Напуснали	—	2	1	2	5
Минаватъ I р.	12	15	20	5	52
Минаватъ II р.	3	5	—	—	8
Оставатъ	1	1	—	2	4

Учителския персоналъ при това училище броеше 7 сили:

1. Ректорътъ — Архим. Методи отъ гр. Воденъ, следвалъ Дух. академ. въ Киевъ, 43 годишенъ, съ 7 годишна учителска практика, 108 лири турски заплата.
2. Трайче Антовъ отъ Скопие, свършилъ Солун. гимназия 42 год., жененъ, съ 20 год. учител. практика, 84 лири заплата.

3. Ст. Аргировъ отъ Лозенградъ. Духов. академия 20 год. уч.-тел. практика, 84 лири заплата.

4. Ив. Ингелизовъ отъ Пехчево 30 год. 6 семестра жененъ, 90 лири заплата.

5. Христо Марковъ отъ Щипъ, 42 год., VI кл. гимназия въ Солунъ. 20 год. учителска практика, съ 75 лири заплата.

6. Дим. Софкаровъ отъ Велесъ, 31 год., жененъ, семинаристъ.

7. Георги Петровъ отъ Кратово, 24 год. Педагог у-ще Скопие, 5 год. учит. прак., 60 лири запл

Девическото V-то класно училище

За първи пътъ въ Скопие се открива девическо училище въ 1864/65 уч. год. и първа учителка е била Евка Петрова отъ Велесъ. Въ продължение на 4—5 години то успѣло да закрѣпне и се развило въ пълно основно, като отначало е имало 15—20 ученички при 1 учителка, плащана отъ църков. настоятелство.

Презъ учебната 1880/81 год. се открилъ и 1 класъ. Учителка е била покойната Тима Димитрова (Икономова) отъ Велесъ, омѣжена за известния скопски учителъ Хаджи Димитъръ Икономовъ. Тима е свършила прочутото по онова време девическо училище въ Стара Загора. Числото на ученичките достигнало до 45.

Последната учебна 1911/12 година завари Девическото Сръдно училище въ следното положение:

- а) Прогимназия съ 3 класа: I, II и III.
- б) Стопански отдѣлъ съ 2 курса: горни и долни.
- в) Два горни педагог. класове (IV и V).

Общото число на ученичките не е точно дадено Броятъ имъ се движи около 130.

Учителския персоналъ е билъ:

- 1) Иванъ Благоевъ отъ с. Ракита (Емборско)
- 2) Мих. Тодоровъ Скопие
- 3) Тодоръ И. Черваровъ Скопие
- 4) Фана Мързенска Прилепъ
- 5) Люба Зафирова Скопие
- 6) Перса Тополова "
- 7) Ана Иванова "
- 8) М. Ахчиевъ "
- 9) Спиро Стефановъ "

Учебното дѣло въ селата на скопска околия (каза) презъ 1911 год.

Презъ нея година български училища имаше въ 23 села, а именно: 1. Бразда, 2. Блаца, 3. Брѣзница, 4. Булачани, 5. Глухово, 6. Горно Сълне, 7. Говърловъ, 8. Горно Водно, 9. Г. Лисиче, 10. Градовци, 11. Драчево, 12. Д. Сълне, 13. Ибраймово, 14. Кожле, 15. Крушица, 16. Любанци, 17. Мирковци, 18. Нерези, 19. Оризари, 20. Ращакъ, 21. Сопица 22. Сушица и 23 Црѣшево.

Най-стари сж училищата въ Сопица (1857 г.), Драчево (1865 г.), Црѣшво (1877 г.), Мирковци (1880) и пр.

Обучението въ изброенитѣ села се ръководѣло отъ 26 учителски сили, отъ които само две учителки; въ всичките е имало по 1 учителъ, а само въ с. Мирковци — 4.

Въ с. Сушица училището не се открило поради липса на сръдства.

Числото на децата на училищна възраст и числото на записанитѣ ученици/ки презъ отчетната година е било както следва: *Момчета* въ изброенитѣ по-горе села е имало 886 и *момичета* 688 или

всичко — 1574 деца, отъ които въ училището сж били записани — 519 момчета и 99 момичета или всичко 618 деца.

Отъ числото на записанитѣ падатъ се 314 (м. 245 + 69 ж.) на забавачницитѣ и остатъка въ основно училище.

Отъ общото число на записанитѣ напуснали сж отъ основнитѣ училища $71 + 4 = 75$ и отъ забав. $115 + 37 = 152$ или всичко 227 деца.

Отъ досега изложеното следва че скопската околия (кааза), разполагаше както следва:

	Запис. уч/ци	Учители
1 мъжко четирикурсно педагогич. училище	107	8
1 девическо V-токласно	130	9

1 мъжко прогимназия	113	4
1 свещеническо уч/ще	69	7
9 Основни уч/ща въ града	1528	25
23 " " селата	618	26
36 Всичко	2565	79

Най-после, за да подчертаемъ числения напредъкъ на училищното дѣло въ Скопие и скопско, ще направимъ едно бѣгло сравнение отъ дадени периоди отъ години:

уч. год.	училища	учители	ученици
1886/87	17 (1 ж.)	20 (2 ж.)	748 (75 ж)
1891/92	17 (2)	21 (4)	733 (145)
1896/97	28 (2)	38 (8)	1410 (480)
1899/900	30 (2)	44 (11)	1471 (463)
1911/12	36	79	2555

Ил. Ивановъ

„И кауркитѣ станали комити“

[Продължение отъ книжка 8 (88)]

Бащата на Сребра — Димо Ивановъ Домазетовъ — отъ нѣколко месеци заминалъ на гурбетъ въ Цариградъ, та единствения мъжъ въ дветѣ семейства билъ братътъ на Апостола — *Цвѣтко Илиевъ Ушлиновски*, учителъ и легаленъ ръководител на организацията въ селото, който увещава за станалото съ брата му началството въ Битоля и районния войвода. Последнитѣ му сж повѣрили, какъ трѣбва да стане убийството на Реджо.

Апостолъ оздравѣлъ, но не кзлизалъ вече никжде. Въ лицето на баба си Петрана, на снаха си Донка, жена си Сребра и брата си Цвѣтко, той осигурява вече добри съмишленици и помагачи за реализиране уговорения по-рано планъ за премахването на Реджо.

Време за повече умувания нѣмало. Трѣбвало да се бърза. Обмислили и веднага решаватъ и разгласяватъ, че Сребра си е отишла въ бащината си къща, та като дойде Реджо да я вземе, да го обезоржатъ, да му метнатъ вжжето около врата, да го удушатъ, а следъ това да го заровятъ безследно, безъ да разбере никой това.

Реджо, обаче, билъ досга снаженъ и физически силенъ, съ дебелъ вратъ, като бикъ, та между Апостола и Сребра се поражда загриженостъ и съмнение, дали ще успѣятъ сами да свършатъ сполучливо тази работа. За по-сигурно, решаватъ и поканватъ за съучастница Донка, на която откриватъ плана и последната се съгласява безъ всѣкакво колебание. Дали сж си клетва, че и следъ като убиятъ и заровятъ жертвата си, каквото и да стане, нѣма да разкриятъ никому нищо. За тази работа подготвили и посвѣтили напълно и майката на Сребра — *Петрана Димова*. Планътъ билъ уговоренъ съ най-голѣми подробности, безъ участието на новия ръководител *Цвѣтко Илиевъ*¹⁾ за да не го изложатъ и го запазятъ въ селото, като младъ и единствена надежда по издрѣжката и на дветѣ имъ семейства.

Следъ нѣколко дни се разчуло вече въ селото, че Апостолъ е изпждилъ булката си, която се прибрала при майка си въ бащината си къща. Научилъ за това и Реджо, който тържествувалъ, че Апостолъ устоялъ на дадената си беса. Още на другия день Реджо изпратилъ сводници въ къщата на Петрана Димова — майката на Сребра, за да

узнае, ще му даде ли съ добро Сребра за ханъма и, ако не, да ѝ кажатъ, че той е решилъ да я вземе по другъ начинъ, силомъ.

Майката, подготвена вече добре отъ дъщеря си Сребра, за да не узнае никой другъ, отива лично при Реджо и му съобщава, че ще му даде не само Сребра, но и Донка, понеже дветѣ сж нераздѣлни. Сполучила да го убеди, че и дветѣ били напълно съгласни да му станатъ ханъми, ако самъ отиде презъ нѣкоя нощъ и ги вземе, за да не се узнае отъ никого въ селото, да не би да се създадатъ нѣкои нежелателни работи, съ които да се усрамятъ и пр.

Реджо, ухиленъ до уши се съгласилъ на всичко. На баба си обещалъ голѣми подарѣци, а следъ това и вѣчна материална поддръжка на семейството имъ. Възложилъ ѝ да каже на Донка и Сребра да се приготвятъ, като се събератъ дветѣ наедно и на другата вечеръ ще дойде да ги вземе лично безъ да узнае никой.

За уговореното баба Петрана съобщава подробно на дъщеря си Сребра. Веднага приготвятъ здраво вжже, тесла и една пиралка.²⁾ Съобщаватъ сжщото на Апостолъ и Донка, които незабелязано сжщата нощъ се прибрали наедно у Сребрини. Така събрани, уговорили подробно и плана за начина на убийството, като си разпредѣлили кой какво ще говори, кжде ще стои и какво ще прави още съ влизането на Реджо, за да не породятъ и най-малко подозрение или съмнение въ него, още повече, че той винаги ходѣлъ въоръженъ.

На уговореното време презъ нощта Реджо отишълъ съ всичкото си величие да вземе новитѣ си ханъми. Баба Петрана радостно го посрѣщнала още при външната врата на къщата и го отправила веднага въ гости та имъ стая, кждето чакали Донка и Сребра, а Апостолъ предварително билъ скритъ въ съседната стая, готовъ съ вжжето и една кама. Първо го посрѣщнала и добросала любезно и ласкаво Сребра, а следъ нея сжщото направила и

¹⁾ Убитъ презъ Илинденското въстание въ сражение при с. Бухъ, въ отстѣпленieto имъ съ Б. Сарафовъ.

²⁾ Дървена бухалка (копанъ) за пране.

Донка. Последната веднага му предложила приготвения по-рано столъ и го поставили да седне обрънатъ съ гърба си къмъ вратата на съседната стая, където е Апостолъ. Едновременно Сребра съ доста учтиви комплименти му прихванала и прибрала пушката, а следъ това и револвера, като ги окачила на стената съ закачливи думи, че оржжието е за въ гората и пр.

Въ това време Донка се присламчила любезно и седнала вежливо до Реджо. Когато се приближила вече и Сребра да направи същото, внезапно задъ Реджо се хвърля Апостолъ, който съ шеметна бързина му займчитъ вжжето около врата и го поваля на пода. Въ същото време, споредъ уговорения планъ, Сребра съ пирилката пребила коленетъ му, а Донка съ теслата и ржцетъ му. По този начинъ Реджо е обезсиленъ и за най-малка съпротива. Съ свойствената си духовитосгъ Апостолъ почналъ да го подиграва, както котката си играе съ уловена мишка. Реджо рѣвѣлъ и се разкайвалъ за всичко що е въгшилъ, като умилно се молилъ за милостъ — да не го доубиватъ. Обещавалъ 5,000 турски лири да брои още на другия денъ на организацията, и на Апостолъ давалъ генерална беса, че ще му хариже и хантмката си за жена, само да пощадятъ живота му. А Апостолъ билъ и въвнредно доволенъ, че всесилния до този денъ Реджо, узурпаторътъ отъ когото пишѣло бѣлг. население, е въ ржцетъ му и му се жално моли. Следъ така устроената подигравателна забава, Апостолъ немилостиво пристѣгналъ здраво вжжето, а Донка и Сребра задърпали силно краката му, докато изпѣкнали голѣмитъ му очи и го търколили бездушентъ на пода. За да се увѣрятъ въ окончателното му издихание, тѣ се качили върху му и тъпчили сж го съ най-голѣми проклетия.

Настѣпила обаче, по-трудна задача. Какъ и кжде да заровятъ безследно огромния трупъ на прословутия кърседаръ Реджо. Болшинството въ селото сж турци, риска е билъ голѣмъ да не ги срѣщне нѣкой или види. За улеснение, отсѣкли главата, ржцетъ и краката му, като ги събрали въ единъ човалъ, а въ другъ — трупа. Така сж успѣли да ги занесатъ въ гробищата при черквата. За изкопаване новъ гробъ не останало време. Вдигнали надгробната плоча на старъ гробъ и го пѣхнали. Завърнали се сжщо незабелязани, доволни, че сж свършили работата сполучливо.

Донка и Апостолъ прибрали оржжието, теслата, пирилката и вжжето и си отишли въ кѣщи, кжде го скрили, а Сребра останала при майка си и почистили веднага всички следи отъ кръвта и пр.

На втория денъ домашнитъ и приятелитъ на Реджо се загрижили за отсъствието му. Още повече ги усъмнило и обстоятелството, че конътъ му билъ въ кѣщи. Уведомяватъ властѣта въ Битоля, отъ кжде дошли полициѣ за разследване. Понеже безъ конъ и охраната си не ходилъ никжде, заключението е било, че той е въ селото. По съмне-жатъ „много здраве“ отъ него, че той е убилъ

ние властѣта е обискирала цѣлото село, но никакви следи отъ Реджо. Констатирани, че и всички жители въ селото сж на лице. Полицията е насочѣла издирванията си въ съседнитъ близки села, за кжде го и заминали, но и тамъ не е разкрила нищо.

„Хубаво скроено, но лошо ушнено“ — така излѣзла и тѣхната работа: Въ бързината не сж успѣли да заровятъ добре трупа на Реджо, поради което скоро се разложило и по неприятната силна миризма около гробищата и цѣрквата, скоро билъ откритъ и то случайно отъ хора, които не сж подозирали ни най-малко. Веднага уведомяватъ властѣта и се почнало ново разследване, обиски, арѣсти, изтезания и пр. Всички бѣлгари отъ Лера били арестувани въ Битоля. Апостолъ, Сребра и Донка,

Апостолъ и Сребра Илиеви Утленови отъ с. Лера (Битолско) съ тритѣхъ имъ деца, живущи въ гр. Варна

обаче, успѣли да избѣгатъ и властѣта ги обявила за „фираръ“ (нелегални).

Въ анкетната комисия за разкрития трупъ сж взели участие съ личното си присѣствие и консулитъ на великитъ сили въ Битоля. Заключениеето на комисията е било, че убийството на Реджо е политическо, защото върху убития били намѣрени всичкитъ му скжпоценности, които е ималъ: златни и сребърни пари, златентъ прѣстенъ, часовникъ и пр., освенъ оржжието му, което не е било намѣрено и следъ втория по-шателентъ обискъ и претърсвания въ с. Лера.

За да се освободятъ отъ всѣкаква отговорностъ арестуванитъ селяни — мъже и жени отъ с. Лера по тази афера, които фактически сж нищо не били виновни и не знаели абсолютно нищо по това убийство, Апостолъ веднага приготвилъ специално писмо до валията въ Битоля, съ което му съобщилъ, че той е убилъ Реджо и взелъ оржжието му, като изложилъ подробно и причинитъ, за които го е убилъ, като заслужено наказание. Въ писмото обяснилъ, че арестуванитъ сж невинни и трѣбва да се освободятъ, за да не се прибѣгне до други наказания. Следъ това Апостолъ издебалъ и заловилъ двама турци-ловджий въ гората, обезоржилъ ги, следъ което имъ далъ писмото съ заповѣдъ да го занесатъ лично на вали-паша въ Битоля и да му ка-

Реджо и, ако смѣе, да дойде да го залови. При тѣзи поръчки, като обещали, че ще ги изпълнят, освободил ги, като имъ повърналъ ловажийскиѣ пушки, но ги предупредилъ другъ път да не ходятъ съ оръжия въ гората.

Следъ нѣколко дни освободили всички арестувани съ изключение на баба му *Петрана Димова*¹⁾, която била подложена на жестоки изтезания и бѣха осъдили като съучастница на 10 год. тъмниченъ затворъ и изживяше наказанието си въ Битолския затворъ, наедно съ мелолѣтнитѣ си дѣца *Христо* и *Траянъ*²⁾. Апостолъ, Сребра и Донка бѣха осъдени заочно на доживотенъ строгъ затворъ, която присъда бѣше останала въ сила и следъ Илинденското въстание, поради което бѣха зачислени въ районната чета на Г. Сугаревъ.

Етървитѣ Сребра и Донка отъ с. Лера битолско, бѣха първитѣ жени — *комитки*, които съ пълно съзнание и рѣзка смѣлостъ се проявиха въ тази акция и заслужено бѣха зачислени презъ 1902 г. въ редоветѣ на нелегалнитѣ дейци въ битолския революционенъ районъ, където съ рѣдкѣтъ стоицизъмъ отстояха суровия нелегаленъ четнишки животъ и презъ Илинденското въстание, следъ което, както много други, напуснаха родината си, като по каналенъ редъ бѣха прехвърлили границата и се приютиха въ свободна България.

Апостолъ заслужено носѣше оръжието на убийца отъ тѣхъ кърсесдаръ Реджо. Съ зачисляването му въ районната чета той бѣше станалъ най-изпълнителния четникъ и най-привързанъ къмъ своя войв да Г. Сугаревъ, койго още при втората ни среща при обиколката се изказа ласкаво за Апостола. Това констатирахме и ние лично при движението ни, когато ни придружаваше Сугаревъ съ четата си. Апостолъ изпълняваше само заповѣдитѣ на своя войвода и нищо повече. Поради особената му лека подвижностъ съ котешки стѣпки презъ време на походъ, другаритѣ му въ четата бѣха го кръстили „*Хвъркатия Апостолъ*“. Съ наивнитѣ си, но свойствено духовити приказки на мѣстенъ диалектъ, бѣше и най-забавителния за другаритѣ си, които бѣха го обикнали много. При всѣко минаване на съмнителни и опасни мѣстности въ нощнитѣ ни походи, Апостолъ винаги бѣше въ „редния патрулъ“ или застава. Неговата раница бѣше и аптека — винаги пълна и съ разни продукти, които носѣше доброволно въ запасъ и услужваше на всички при крайна нужда.³⁾

Сребра и Донка вичаги бѣха съ претенции да бждатъ третираани наравно съ мъжетѣ въ четата. Поради строгия и суровъ четнишки животъ, обаче, това не бѣше нито удобно, нито възприемчиво, като млади жени да се движатъ въ срѣднощнитѣ усиленни походи съ четата. Инструкциитѣ бѣха, споредъ нуждитѣ да се движатъ въ по-добре организирани села за образуването женски групи, които при нужда да бждатъ въ помощъ за продоволствието на четитѣ, снабдяване и ушиване на облѣкло и припаси. На първи погледъ, никой не би повѣрвалъ, че тѣзи млади жени сж способни на такъвъ смѣлъ подвигъ.

¹⁾ Съсипана здравословно отъ изтезанията и лишенията въ затвора, наскоро следъ освобождението и починала въ с. Лера

²⁾ И двамата живи, сега съ семействата си, жители на Варна въ бедно положение.

³⁾ Апостолъ и Сребра съ 4 деца сега сж въ Варна въ бедствено положение.

Сребра съ простодушния си пронизителенъ погледъ, съ завидно стройно развито тѣлосложение, които издаваха редка жизнерадостъ и вродена скромность на селска св. нливостъ, криеше въ себе си и своето кораво, но туптяще будно национално сърдце. Винаги резервирана и скромна до наивность въ отношенията си, тя не се смущаваше отъ никакви несгоди и лишения при новото си положение. Тя не откриваше, обаче, тъгата за майка си, която е била изтезавана и осъдена по сжщата афера и наедно съ дветѣ ѣ братчета бѣха въ затвора, а въ отсъствието на баща ѣ кжщата и всички имоти оставени на произвола. При всѣка изразена мисль обаче, въ нея проличаваше неограниченото задоволство въ пламналото ѣ отъ мѣстъ сърдце, че е премахнатъ вече оня, отъ когото цѣли денонощия сж треперели и плакали съ майка си, угрижени за утрешния день.

Донка е по-низка на ръстъ и мургавъ, но съ строго изразителни очи. Особено любознателна и винаги охотно приказлива, лесно се приспособяваше къмъ всички, като добра събеседница. Доста ревнива опонентка на издържливостъ къмъ всички несподи и лишения при нелегалния четнишки животъ, когато ѣ се заговорѣше за извършеното отъ тѣхъ убийство, винаги пламваше отъ озлобление, съ което издаваше и наболѣлитѣ си чувства на мжстъ и задоволство, че сж премахнали единъ злодей, койго винаги е билъ кошмаръ на мраленъ и материаленъ тормозъ въ селото имъ, а още повече за тѣхъ и семействата имъ. — Сега вече мога да умра спокойно — винаги прибавяше въ края на разговора си Донка⁴⁾.

Съ тази смѣла и единствена по рода си акция въ с. Лера, македонската българка издигна гордо знамето за защита моралнитѣ традиции на своята вѣра и семейна честъ, които бѣха издигнати въ култъ. Съ това тѣзи две селянки-етърви отъ с. Лера откриго и демонстративно обявиха на цѣлъ свѣтъ, че македонската жена не е вече робиня и е способна да се бори, за да срази всѣко посегателство и проява на всѣки узурпаторъ въ родината имъ. Така, тѣ станаха първитѣ нелегални жени — *комитки* въ редоветѣ на революционната организация въ битолско.

Преди създаването на В. М. Р. О. турскитѣ бѣгове и аги, отъ рода на Реджо, въ селата бѣха галенитѣ чада на турската власть. Вилѣсха и безчинствуваха по всички линии, безъ да ги зсѣга нѣкакъвъ законъ. Фактътъ, че две *каурки* отъ с. Лера се осмѣлиха да вдигнатъ ржка и да накажатъ така жестоко и немилостиво най-влиятелния и всемоушенъ бабаитинъ и дѣребѣй въ селото си, койго съ деянията си бѣше респектиралъ и треперѣше цѣлото население въ този край, озадачи и стресна извънредно много, не само цѣлото турско население, но и турската власть. Не бѣше се чуло *каурка* да вдигне ржка надъ турчинъ.

„И *каурки* станаха *комитки*“ бѣше станало легенда, която съ още по-големѣ подробности и украшения се носѣше и предаваше отъ уста въ уста, отъ село въ село и отъ градъ на градъ между турското население. Турцитѣ разбраха и се убелиха въ една действителность, че при новото положение, създадено съ вдѣхновение, съ борческа способность

⁴⁾ На 26. VI. 1937 г., тя почина въ Варна. Остави синъ Александъръ.

и съ угорита замисълъ е довършена тѣхната роля. Ефектътъ отъ тази акция бѣше поразителенъ, даде неоспоримо добри резултати. Опомни и обузда не само ту, цигѣ, но и властѣта отъ подобни прояви, които не се повториша.

Хр. Настевъ.

Изъ запискиѣ, като секретаръ на реви-
зионната чета въ битолския револ. окръгъ.

Бел. I. Апостолъ и Сребръ сж живи въ Варна съ 4 деца, въ мно о бедствено положение. Само единъ синъ Александъръ и мѣжа си Ставри, които сж въ Варна.

2. Донка починѣ на 26.VI.1937 г., въ Варна, като остави
3. Бѣба Пестрана — майката на Сребра, следъ като излежа
наказанието си въ битолския зѣтворъ, нѣдно съ малолѣтнѣ
си двама сина, на другата година бѣше починала въ родното
си с. Лѣра.

4. Христо и Траянъ Димови — двама сина на Пестрана
и братъ на Сребра, следъ зѣтворническия животъ и смъртъта
на майка имъ се прибиратъ при сестра си въ Варна, кѣдсто
живѣятъ и се я съ семействата си въ бедно положение.

5. Цвѣтко Илиевъ Ушлиновски — братъ на Апостола, презъ
Илинденското въстание се причислява къмъ горските начал-
ници и при отстъпленieto имъ съ Б. Сарафовъ презъ Лерин-
ско на да убитъ, наедно съ други двама, въ сражението надъ с.
Буфѣ.

Положението

Две събития презъ последния месецъ събиратъ главното
вниманието на свѣта въ себе си: пѣтвѣнето на Мусолини въ
Германия и речѣта на председателя Рузвелтъ въ Чикаго.

И двѣ тия събития имѣтъ за предпоставка тѣснене на
пѣтъ за изходъ отъ едно действително и застрашаващо свѣта
международно положение. Само че този пѣтъ не е тѣсно
отъ Мусолини — Хитлеръ и отъ Рузвелтъ въ единъ и сѣщъ по-
сока. Нѣщо по вече: посокѣтъ, по която се движатъ Мусолини
и Хитлеръ, се пресича съ тая, по която се движатъ Рузвелтъ,
и не сж изключени дори сѣтъ вѣжия по междо имѣ.

На международната сцена, която се вижда, вече излѣзѣха
първоначални сили и действието навѣзе въ решителното си
рѣзультатъ. Свѣтътъ въ не далечно бъдеще ще има да види кул-
минацията на конфликта и да преживѣе мѣчителната драма,
която е хвърлила въ тревога и отъ толкова време раздрусва
цивилизувѣното човѣчество.

Нѣсѣжните нѣтъ, стегнати и самоуверени действия на съю-
за — вече, струватъ ми се, може смѣло да се говори за съюзъ
— между Германия и Италия по рѣзни посоки на дипломатиче-
ското и политическо международно поле не бѣха отслабнали,
нико бѣха срещнали нѣкакви особено голѣми и непредвидени
спѣнки отъ нѣкакви, за да има нуждѣтъ да бѣжатъ окуражени
и засилени чрезъ едно посещение на Мусолини въ Германия.
При все туй, водителѣ на съвременна Италия, Мусолини,
напусна странѣта си и предприе пѣтуване въ прѣятелска Гер-
мания, дѣто му бѣ устроено вѣнушително посрещане.

Нѣстинѣ, Мусолини имѣше да връща посещението, което
водителѣ на Германия, Хитлеръ, по-прѣди му бѣ направилъ,
но — независимо отъ това — Мусолиновата срѣща съ Хит-
лера следъ рѣдната твърде прѣятелски среди, станали между
най-вѣжните, политически и военно отговорни хора отъ двѣ
странѣ и следъ проявеното единство въ твърде рѣсукваното
поведение на Италия и на Германия по Испанския въпросъ,
добива особено голѣмъ значение.

Тая срѣща преди всичко не завърши съ никакво официално
комюнике, както бѣ рѣдно да се очаква. Това показва, не че е
нѣмало за какво да се издава комюнике; не че не се е свѣр-
шила нѣкаква работа отъ двѣма дѣжавници, а обратно — че
работата, която и вършили двѣмата тия дѣжавници е отъ та-
кова естество, че не се побира въ обикновенитѣ рамки на обик-
новенитѣ политически срѣщи.

Сами израсти високо и могъщо надъ съвременнитѣ си и
издигнали зѣдно съ себе си своитѣ страни като вѣнушителни
гранитни блокове на гѣмжилото отъ останалитѣ народи, Мусо-
лини и Хитлеръ сж имали, при срѣщата си, чувството, че вър-
шатъ нѣщо грандиозно и оставиха свѣта да добие впечатлението,
че отъ тая срѣща Италия и Германия задружно се издигатъ
оше по вѣоко, още по-вѣнушителни и силни не за съзѣрцание,
а за дѣло, за общо дѣло.

Това бѣ нужно за Берлинъ и Римъ, понеже отъ дълго вре-
ме гѣвкѣвата дипломатия на парламентарнитѣ западни сили бѣ
насочила усилията си да отслаби германско-италианския блокъ. По
едно време, кѣто че се бѣха показали признаци за таква раз-
кѣщане. Тѣрпеливата, спокойна и издалече действувѣща ан-
глийска дипломатия можа да докара въ Парижъ италианскитѣ
морски експерти за съвмѣстно заседание съ експертитѣ на
Франция и Англия по въпроса за участието и на Италия въ
Срѣдиземно море, рѣшенѣ преди това въ Нионѣ. Вънѣ отъ туй,
самото Нионско решение вече бѣ една твърда, господарска
стойка отъ страна на Англия и Франция въ подмолната, отдавна
водена борба между тия две сѣли и Италия и Германия.

Не че по всички въпроси и за всичко Италия и Германия
иматъ еднакви разбиранѣ и еднакви интереси, но, за сега, вижда
се, тия две дѣжавни смѣтатъ, че трѣбва здраво да се дѣр-
жатъ една за друга.

Въ едно разбѣрѣно време като сегашното, когато всѣки
гледа себе си и никой не може да рѣчита на дадена дума, на

пости ангажименти; когато порядѣ това именно може да лѣжа-
туши, да добие изгоди моменти и да сключи макръ и на
дребно сѣлки, съ облаги за себе си, и съ извѣрѣния си дов-
чеганѣне неприятели; когато Италия можеше да получи отъ
друга страна, въ зѣмѣна на приближавѣнето ѣ къмъ Лондонъ
известни облаги, било по въпроса за Етиопия, било за друго и
при познатѣта отъ мѣни лѣто подвижност до промѣнливост на
италианската външна политика, Италия да се дѣржи така вѣр-
но и плѣтно зѣдружно съ Германия — туй сигурно значи. че
тия две дѣжавни действително сж рѣсени зѣдно да доискаратъ
широко зѣмѣленѣ, строго опредѣленѣ планѣ за посмѣне на
рѣководство не само на своитѣ работи, а и на работитѣ изоб-
що въ Европа.

За провеждането и доискаването на тая плѣтъ, вижда се,
двамата водѣчи на свѣтитѣ народи предвиждатъ полѣзѣне на
оше много природни усилия и очакватъ отъ природитѣ си голѣми
материални и морални жертви, зѣтовѣтъ, като достѣ опитни
вече водѣчи, трѣбѣше да поразятъ съ нѣщо неособыкновенно и
грандиозно доведеното вече до голѣма чувствителностъ мѣсово
природно въображение и да изрѣгнатъ отъ гърлитѣ на миллион-
нитѣ въодушевени тѣлни въ Германия и въ Италия нови надежди
и нова готовност за жертви въ предстоящи за тѣхъ
усилия.

Какво по-подходящо нѣщо за това — отъ единъ срѣщъ, отъ
едно заповѣщение, прѣгрѣжѣне на двѣмата национални велика-
ни — Мусолини и Хитлеръ?

Срѣщата на тия двѣма дѣжавници, прочее, имаше много
по голѣмо значение отъ едно учтиво връщане на визитѣта. Тая
срѣща не бѣ и зѣ зѣкѣване на разкѣбени връзки, — връзки-
тъ на Италия и Германия не бѣха по-малко здрави отъ преди
въ издѣвчернето на Мусолиновото посещение въ Берлинъ —,
тя бѣ за тържествено подчертаване на зѣружната волѣ на
Италия и Германия да не отстъпятъ предъ френско-британ-
ския натискъ по испанския, което до голѣма стѣпень значи по
Срѣдиземноморския въпросъ и по всички други международни
въпроси, по които сѣществуватъ достѣ голѣми разногласия
между Римъ — Берлинъ и Парижъ — Лондонъ и — още: за
да се заяви предъ самитѣ народи на Италия и на Германия,
както и предъ останалъ я свѣтъ, че тия две страни отъ сега за
напредъ има да действуватъ рѣка за рѣка за постигане на се-
риозни задачи по външно политически въпроси.

Отрицателниятъ отговоръ, който италианското правителство
даде на френско-британската нота по въпроса за Испания и
по-особено — за оттегляването на чуждестраннитѣ доброволци
отъ двѣтъ враждувѣщи страни въ Испания, бѣ, нѣстинѣ, един-
куказание и потвърждение, че Римъ и Берлинъ стоятъ непоколе-
бими и яко привѣрзани единъ за други. Това пролича още по-
ясно отъ изричната уговорка, която италианското правителство
и правъ въ отговора си, а имино — че вѣлѣгостъ за на-
мѣсата въ Испания не може Италия да го разкѣжда на как-
вато и да е срѣща съ други сили, ако въ таква една срѣща не
бѣде поканена да вземе участие и Германия.

Товѣ е вече, ни по-вече, ни по-малко, единъ итало-герман-
ски съюзъ, макаръ и формално необявенъ, но поради туй мо-
жеби и още по-здравъ и ефикасенъ.

А това стана следъ срѣщата между Мусолини и Хитлеръ.

Този именно отказъ на Италия да вземе участие въ единъ
разискѣвания съ Англия и Франция по срѣдиземноморския въ-
просъ, които се предполагаше да дадатъ по-добри резултати
отъ ония, постигнати до сега отъ лондонския комитетъ за не-
замѣсата, постави въ истинска тревога противната страна и
всички ония, които смѣтѣха, че съ взаимни отстъпки, съ бла-
гоуразумие и постепенностъ ще трѣбва да се изгладѣтъ нѣкои
отъ изострилитѣ се въ последно време отношения между из-
вестни дѣжавни, за да се избѣгне едно военно сътѣковане.

Тая тревога се разшири и достигна чакъ въ Америка, до
Вашингтонъ.

На 5 октомври тя готина, почти веднага след срещата между Мусолини и Хитлер, председателят на федеративната република на северноамериканските щати г. Рузвелт държи в Чикаго реч по международното положение, в която се произнесе с доста ясни и категорични думи против смутителите на мира и незначителните постановления на договорите, вирайки главно Япония, но в същото време донѣкде и Германия и Италия. Рузвелт — третата, редомъ с Мусолини и Хитлер, внушителна политическа фигура в днешния свят — с тази своя реч, която прогърмѣ като истинска изненада по всички краища на земята, издигна страната си в цѣлия ѝ величествен ръст като една морална зчица, като границна крепост за запзване на началата и редъ, на демокрацията, на мира, на международния морал. Войната въ Китай, която собствено най-живо засѣа Америка; войната въ Испания; нападенията отъ подводници въ Средиземно море и засилващите се зпретвания на Италия и Германия, да действуватъ все въ досегашната посока за извоюване на нови придобити за себе си и зрзливелостта на тѣхните методи за действие за доста отслабналите парламентарни режими въ други страни и главно липсата на каквото и да е другъ изходъ освенъ войната отъ това крайно заплетено положение ще да сж накарала С. А. Щати, толкова блящи и решени да стоятъ на страна отъ буркотните въ Европа, да се обявятъ — чрезъ произнесенитѣ отъ г. Рузвелтъ думи въ Чикаго — солидарни съ Обществото на народитѣ по Японо-китайския конфликтъ и да заявятъ, че е крайно време всички приятели на мира и на днешната европейска цивилизация да потърсятъ пътъ за сплесение на цивилизованото човѣчество и за установяване на едно мирно и миролюбиво съжителство на народитѣ.

Думитѣ на Рузвелта бѣха посрещнати съ одобрение и съ въодушевение отъ официалнитѣ и отъ широкитѣ срѣди въ Англия, въ Франция и въ други страни съ демократическо управление, а въ Италия и Германия — съ голяма въздържаност и съ видимо почти безразличие, а въ сжщностъ сигурно съ недоволство.

Разбиръ се, отъ речта на г. Рузвелтъ до нѣкаква акция на С. А. Щати за намѣсване въ европейскитѣ разпривни има много голъ разстояние, все пакъ мо алниятъ отзвукъ отъ тая, наречена отъ нѣкои органи на общественото мнение въ Европа епохална, речъ е твърде голѣмъ и по силъ и значение не отстъпва предъ отзвукъ отъ срещата между Мусолини и Хитлеръ. Тя се схваща, собствено, като реакция на тая среща.

Безспорно е, г. Рузвелтъ подкрепи Парижъ и Лондонъ. И, ако тая подкрепа не е въ състояние да стресне (както сигурно не ще стресне) съюзницитѣ отъ Римъ и Берлинъ — тя поне дойде да внесе известно успокоение и да възвърне, донѣкде поне, търпението на Англия и Франция въ мнението, че нѣма да привичане на дветѣ тотализирани държави въ Европа къмъ тѣхнитѣ схеми на действие. Въ това отношение Рузвелтовата речъ, бидейки едно съвѣе не за пренебрегване преуапреждение къмъ Германия и Италия, и една подкрепа на зчицинитѣ на парламентарната демокрация, спомогна да продължатъ усилията за мирно уреждане на европейскитѣ международни спорове.

По-близо до насъ и прѣко засягаше ни е сключената напоследѣкъ спогодба между селско-демократическата хърватска коалиция и сдружената бѣлградска опозиция за общо действие за промѣна въ управлението и въ държавното устройство на Югославия. Возени отдавна, преговоритѣ за сключване на тая спогодба се уиѣчаха съ успѣхъ, който, вижда се, е възрзвалъ хърватитѣ и силно разтревожилъ сърбитѣ. Наистина бѣлградскитѣ правителствени срѣди си даватъ видъ, че спогодбата нѣма да има особено осезателни резултати, тъй като бѣлградската сдружена опозиция нѣмалъ корени въ народа, а се състояла главно отъ бивши политически шефове, останали безъ последователи и само съ жажда за власт, но отъ обширнитѣ тълкувания, които се правятъ въ бѣлградския печатъ и отъ статитѣ, обнародвани въ тоя печатъ по поводъ на спогодбата, се вижда, че срѣбскитѣ срѣди сж крайно много развълнувани.

Единодушно е мнението на срѣбскитѣ правителствени срѣди, че спогодбата била пълно гържество на дълготраенитѣ хърватски замисли за нарушаване единството на държавата. Тия срѣди — както се изразяватъ схващанията имъ въ печата — намиратъ, че бѣлградската опозиция сѣ поппсването на спогодбата, е извършила голѣмо предателство къмъ страната, понеже е пришла да се поднови трѣливиитѣ и тѣй болезненъ за Югославия въпросъ за отдѣлната народностна сжщностъ на хървати, словенци и сърби. Тѣ сѣмтатъ, че съ това хърватскиятъ въпросъ не само не получава едно правилно разрешаване, но и му се поставя една голѣма прѣчка за разрешение, която може сжко да косува, и на хървати, и на сърби.

Не ще съмнение, че хърватитѣ нѣма да взематъ резолюции срещу споразумението — нѣщо по-вече: ако бихме имали въз-

можностъ да узнаемъ истинското имъ отношение къмъ него, сигурно щѣхме да имаме масово изразено хърватско задъ влство отъ резултата на усилията, проявявани въ страната на Мачекъ за и-действуване на автономенъ режимъ за народа, който винаги се е сѣмталъ за една национална индивидуалност, колкото и близъа да е тѣтографски на срѣбския народъ.

Дори и да не се осжществи планътъ за дейностъ на споразумелитѣ се хървати и сърби, стоящи задъ Бѣлградската сдружена опозиция, самиятъ фактъ, че тая опозиция, при днешното състояние на работитѣ въ Югославия, е трѣбвало да приеме исканията, може да се кже на цѣло хърватско, стояще задъ д-ръ Мачекъ, вече говори за абсолютна невъзможностъ да се постигне желаното отъ нѣкои срѣди въ Югославия национално обезличаване на сърби и на хървати и създаване на едно ново, елементарно национално югославско съзнание и чувство.

Както и да се развиватъ работитѣ въ Югославия — едно бжжще устройство на тая страна ще трѣбва непременно да се съобразява съ този неприятенъ за Бѣлградъ, но непреодолимъ фактъ.

Примѣрътъ на Чехославкия

Завръщането на българскитѣ вестняри отъ Чехославкия съпада съ толѣмитѣ маневри, и както печатътъ, така и обществото устремиха внимане къмъ тѣй важното за България събитие. Зедно съ това секли и потокътъ отъ впечатления, които представителитѣ на българския печатъ отнесоха отъ новата срѣдно-европейска държава. За изтъкването на хубавото и полезното, обаче, никога не е късно, а най-малко късно ще е да се изтъкне въ връзка съ Чехославкия единъ въпросъ, който съвсемъ не е сѣзълъ отъ сцената: въпросътъ за свободитѣ на малцинствата.

Ако нѣкога свѣтътъ достигне такава мждростъ, че да не сжществувъ въпросъ за малцинства, и ако ще трѣбва да се ознаменува тоя свѣтътъ денъ съ паметникъ, паметникътъ ще бжде издигнатъ въ столицата на Чехославкия.

Когато изтъкваме щастливото разрешение на въпроса съ малцинствата въ Чехославшко, не казваме нищо ново. Бидейки, обаче, непосредствени свидетели на порядъка въ тая държава, съ прѣсни впечатления не можехме да отминемъ нашия вестнярски дългъ безъ да подчертаемъ още веднжъ, тая въ сжщностъ най-забележителна страна въ чехославшкия животъ, по-забележителна и отъ историческитѣ паметници и отъ материчнитѣ паметници на настоящето — тая чисто чехославшка гордостъ — свободата, даде а нѣ малцинствата.

Не че и въ чехославкия не е имало личности, които сж мислили някъ по въпроса за свободитѣ на малцинствата. Разумътъ на нацията, обаче, направляванъ отъ Масарикъ, който създаде и цѣла плеяда подръжници на идеологията му, надѣля. И ако Европа бѣ прибѣгнала до федеративно устройство, най-удобниятъ председателъ на тия европейски щати щѣше да бжде тогвашиятъ идеологъ на човѣщина въ отношенията между народитѣ, Масарикъ.

Ние видѣхме въ Прага единъ германски университетъ, единъ украински университетъ, германска висша техническа школа, руска школа за политически науки, многобройни германски училища — отъ първоначални до гимназии. Училища на малцинства срещаме и по цѣлия ни пътъ изъ Чехославкия. Въ Карлсбадъ и Мариенбадъ (старитѣ имъ имена) въ гостилницитѣ ни поднасяха листата съ изброяването на храна — на нѣмски. Срѣщаме лица, които говорѣха само нѣмски и не можеха да се разбиратъ на мѣстния, държавенъ езикъ.

Германски, унгарски, руски и др. вестници, списания и книги наводняваха страната. Всѣки си живѣе при свобода, каквито е ималъ при пораншната държавна властъ. Въ парламента сж представени изобилно всички малцинства.

Като се прибави къмъ това и свободата на политическитѣ убеждения свобода, обаче, която не е избила на свобода — Чехославкия наистина остава една страна, която може да служи само за образецъ на устройство.

Особено силно впечатление произвежда тоя редъ за малцинствата тамъ, на българитѣ, отъ чиято плътъ не само бидоха откъснати живи части, но и попаднаха тия части на режимъ, немащъ нищо общо съ чехославшкия.

Тежко носимосе е лишаването отъ територия, но още по-тежко е когато заедно съ това се и лишаватъ твоитѣ сънародници отъ свободата да говорятъ и пишатъ на своя роденъ езикъ.

Дано примѣрътъ, който дава новата и крепка чехославшка държава, но-скоро бжде последванъ отъ всички други, и тогава наистина ще може да се говори за възможенъ „миръ въ свѣта“.

Дано Боже, ще кажемъ ний.

Хр. Д. Бразицовъ (Миръ)

Нашият календаръ

Съ целъ да увѣковѣчи паметта на създателитѣ на В. М. О. Р. О. и да завещае на поколѣнния тѣхната саможертва и всеотдайностъ за освобождението на нашата родна земя, Ржководното тѣло на Илинденската организация вече шеста година украсява единствения календаръ на македонската емиграция „Илинденъ“ съ образитѣ на тѣзи наши свѣтила.

Издадоха се ликоветѣ на Даме, Гоце, Пере, Христо Матовъ и Борисъ Сарафовъ, а за идната 1938 година изнася се ликътъ на Иванъ Гарвановъ.

Идея отлична.

Окаченъ на прилично мѣсто въ дома на всѣки българинъ, особено на македонски българинъ, календарътъ напомня на домовници и гости скупимнитѣ моменти, които всѣки отъ насъ е преживѣлъ вследствие чрезвичайнитѣ напѣни на македонския българинъ въ борбата му за повече свѣтлина, за по-голѣма правда и за свободното му сжществуване и проявление на залогбитѣ, съ които провидението го е надарило.

Отпечатани въ приличенъ форматъ и на хубава хартия, грижливо изработенитѣ ликове следъ изтичане на годината могатъ да се отрежатъ и се поставятъ въ рамка, та срещу нищожната цена отъ по 5 лева за календаръ всѣки може да си състави пълна галерия отъ образитѣ на най-достойнитѣ между достойнитѣ, на жрецитѣ, които положили кости предъ жертвеника на отечествения ни олтаръ.

Нека се надѣемъ, че и тази година календарътъ „Илинденъ“ ще бжде тѣй добре посрѣщнатъ отъ нашата емиграция, както сж били посрѣщани и всички до сега излѣзли календари.

Следъ нѣколко дни специални лица ще предлагатъ календара на желающитѣ. При все че тази година цената на хартията е много по-висока и че за работа сжщо повече се плаща, цената на календара остава сжщата — **петъ лева**.

Чиновническо кооп. спестовно застрах. д-во

Клонове: ЖИВОТЪ, ПОЖАРЪ, ЗЛОПОЛУКА

Извлъчение изъ отчета на дружеството за операциите му презъ 1937 година.

Клонъ ЖИВОТЪ

Застрахованъ капиталъ на 31. XII. 1936 г.	1.556.407.590	лв.
Новосключени застраховки презъ 1936 г.	185.866.600	"
Събрани премии презъ 1936 година	73.222.922	"
Изплатени загуби { смъртни случаи 10.495.223 изтекълъ срокъ 22.238.153 откупени полици 16.221.190 }	48.954.566	"
Реализирана печалба	3.383.382	"

Клонъ ПОЖАРЪ

Новосключени застраховки презъ 1936 г. съ премии	3.571.336	лв.
Събрани премии по нови и стари застраховки	12.061.839	"
Изплатени щети отъ пожари	4.142.626	"
Реализирана печалба	2.497.117	"

Клонъ ЗЛОПОЛУКА

Новосключени застраховки презъ 1936 г. съ премии	182.265	лв.
Събрани премии по нови и стари застраховки	412.616	"
Изплатени щети отъ злополуки	53.901	"
Реализирана печалба	28.255	"

Резерви и фондове на 31 .XII. 1936 г.

Резерви и преносъ премии по тритъ клона	454.018.600	лв.
Запасенъ фондъ по тритъ клона	29.944.444	"
Фондове: благотворителенъ, предвидливостъ, несъбираеми вземания и др.	32.176.430	"